

Tillitsbarometern

Levande rapport 1: Tillitsbarometern

Version 6, 2021

Kommande version: våren 2022

Innehåll

Inledning: Vad är <i>Tillitsbarometern</i> ?	2
Vilka kommuner har deltagit i <i>Tillitsbarometern</i> ?	2
Vilka individer har deltagit i <i>Tillitsbarometern</i> ?	4
Paneldata från 2017 och 2020	4
Begreppet tillit	5
Tillitsradien och samhällskontraktet	5
Fokus för <i>Tillitsbarometern</i> : Lokalsamhällestillit	6
Att mäta tillit	8
Hur ser tilliten ut i Sverige? En deskriptiv genomgång	9
Sverige i ett jämförande perspektiv	9
Den geografiska variationen inom Sverige: ett splittrat land	11
Variationen gällande demografiska och socioekonomiska faktorer	15
Boende och tillit	16
Förändringen av lokalsamhällestilliten	17
Medborgarskap, arbete och tillit	19
Lagbunden ordning och medborgarskap som aspekt på svensk nationell identitet	19
Det skötsamma arbetet, reciprocitet och tillit	20
Står vi inför en trygghets- och tillitskris? Samhällskontraktet under tryck	22
Otrygghet och tillit	22
Upplevd trygghet i närområdet	24
Tillit och likhet: vad säger kontakt-teorin?	25

Inledning: Vad är *Tillitsbarometern*?

Tillitsbarometern är en befolkningsundersökning som Statistiska centralbyrån (SCB) har utfört på uppdrag av Ersta Sköndal Bräcke högskola åren 2009, 2017 och 2020 med huvudfinansiering från Länsförsäkringsbolagens forskningsfond och med kompletterande bidrag från Riksbankens jubileumsfond, Vetenskapsrådet samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och enskilda kommuner. Undersökningen är en bred studie av social tillit i Sverige men genomförs med det huvudsakliga syftet att undersöka hur olika betingelser i lokalsamhället eventuellt påverkar medborgarnas tillit. Resultat från och analyser av den första undersökningen, som genomfördes av SCB 2009, har publicerats i boken *Den svala svenska tilliten* (SNS: 2013) samt i en rad vetenskapliga artiklar och bokkapitel. Publikationer med resultat som inkluderar analyser av data från *Tillitsbarometern* anges på [hemsidan](#).

Denna rapport är "levande" i den mening att den regelbundet utvecklas och uppdateras. Den kommer också att fungera som ett underlag för kommande publikationer som listas efterhand på *Tillitsbarometerns* hemsida. Föreliggande text är huvudsakligen skriven av Lars Trägårdh men med betydande bidrag av Susanne Wallman-Lundåsen, Ali Abdelzadeh och Anna Mankell, som gjort flertalet av de analyser, diagram och grafer som ingår. Även Dag Wollebæk har bidragit med analyser och Rebecka Andersen har ansvarat för redigering och formgivning. Rapporten innehåller även bidrag från andra medverkande i *Tillitsbarometern*, inklusive Tigran Babajan, Lars Svedberg och Linnea Lundgren.

Vilka kommuner har deltagit i *Tillitsbarometern*?

I urvalet av kommuner har ambitionen varit att maximera variationen mellan kommunerna. För att uppnå variation gjordes, när *Tillitsbarometern* först genomfördes 2009, en indelning av samtliga (290) svenska kommuner i grupper. Indelningen byggde på att kommunerna hade höga respektive låga värden på några för studien centrala variabler, nämligen: andel utrikes födda, socioekonomisk ojämlikhet, religiöst deltagande (i det här fallet i Svenska kyrkan eftersom några andra uppgifter inte fanns tillgängliga) och andel anmälda brott per invånare. På så sätt skapades 16 olika undergrupper av kommuner och utifrån denna indelning drog sedan SCB i ett obundet slumpmässigt urval två kommuner i respektive undergrupp. Efter att urvalsdragningen var avslutad lades även Malmö kommun till för att få med en av de tre stora kommunerna, eftersom ingen av dessa kommit med i det ursprungliga urvalet.

I den andra omgången av *Tillitsbarometern* tillkom ytterligare 3 kommuner: Stockholm, Göteborg och Piteå. Dessutom gjordes det ett förtätat urval i Malmös samtliga stadsdelar för att kunna göra analyser på stadsdelsnivå, samt även i tre stadsdelar i Stockholm (Södermalm, Rågsved och Hökarängen). I den tredje omgången tillkom ytterligare ett dussintal kommuner. Fullständig förteckning över kommuner som deltar visas i figur 1.

Figur 1. Urval av kommuner

2009

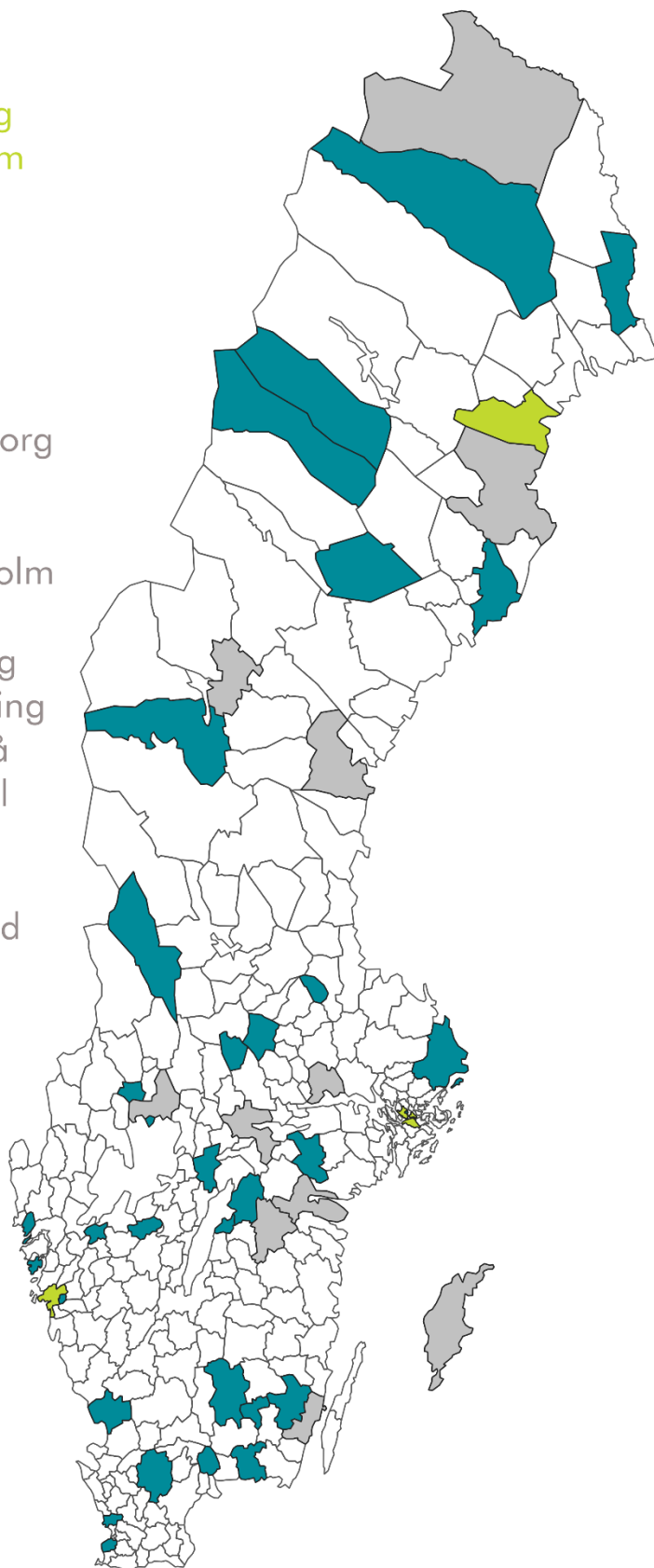
Berg
Grästorps
Gällivare
Halmstad
Hammarö
Hofors
Hässleholm
Katrineholm
Kil
Kävlinge
Laxå
Lessebo
Ljusnarsberg
Lysekil
Malmö
Malung-Sälen
Motala
Norrtälje
Nybro
Olofström
Partille
Ronneby
Skara
Smedjebacken
Sorsele
Storuman
Sundbyberg
Tjörn
Umeå
Vadstena
Växjö
Åsele
Övertorneå

2017

Göteborg
Stockholm
Piteå

2020

Gotland
Helsingborg
Kalmar
Karlstad
Katrineholm
Kiruna
Linköping
Norrköping
Skellefteå
Sundsvall
Västerås
Örebro
Östersund

Vilka individer har deltagit i *Tillitsbarometern*?

För undersökningen 2009 drogs i varje kommun (33 kommuner) ett slumpmässigt urval om 400 individer i åldrarna 18 till 85 år som hade bott i Sverige i minst fem år. Totalt tillfrågades 12 621. Varje individ som besvarat undersökningen kunde sedan via SCB:s register knytas till sin bostadskommun och bostadsområde med syftet att samla in relevanta kontextdata, men all denna information oidentifierades sedan av SCB. Totalt inkom 6 463 enkäter vilket gav en svarsfrekvens på 51,2 procent. I undersökningen 2017 drogs 400–1000 slumpmässigt utvalda i de 36 kommuner som deltog (beroende på storlek av befolkning), samt förtätade urval på stadsdelnivå i Malmö och Stockholm. Totalt tillfrågades 26 370 varav 10 213 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 39,4 procent (ej inräknat de tre nya kommunerna). I 2020 års undersökning, där 49 kommuner samt förtätade urval på stadsdelnivå i Malmö och Stockholm ingick, tillfrågades 40 075 individer, varav 13 677 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 34,1 procent.

Genom en enklare analys över vilka som besvarat enkäten och vilka som avstått, visar sig bekanta mönster. Exempelvis svarar högutbildade i högre grad än lågutbildade och födda i Norden i högre grad än födda i andra länder utanför Norden. Det är också högre svarsfrekvens bland höginkomsttagare jämfört med låginkomsttagare. Kvinnor har besvarat enkäten i något högre grad än män. Detta svarsmönster är också mycket likt undersökningen som genomfördes 2017, men svarsandelarna ligger generellt på en lite lägre nivå än 2017.

Att undersöka svarsfrekvensen i olika kommuner och stadsdelar kan vara ett annat sätt att fånga variation i tillit. Viljan till att svara på en omfattande enkät kan i sig vara en tillitshandling; ett uttryck för att man uppfattar sig som delaktig i samhället och att man (därför) betar sig som en skötsam medborgare som lägger ner tid på att svara på frågorna. Även om sambanden inte är helt entydiga i meningen att låg svarsfrekvens alltid är kopplad till lägre tillit, kan man ändå urskilja ett sådant mönster, särskilt bland de kommuner eller stadsdelar som sticker ut med ovanligt hög eller låg tillit (exempelvis Södermalm, som svarat på enkäten till 43 procent jämfört med Rågsved, som endast svarat på enkäten till 12 procent). Genom den omfattande bakgrundsstatistik som finns tillgänglig även för de som inte svarat på enkäten, kommer i nästa version av denna rapport en utförlig bortfallsanalys presenteras, i syfte att ge en detaljerad bild av vilka grupper av människor som väljer att medverka och inte.

Paneldata från 2017 och 2020

I 2017 års undersökning tillfrågades respondenterna om de skulle kunna tänka sig att vara med igen om några år och svara på en liknande undersökning. Drygt 7 000 individer, motsvarande nästan 69 procent av de svarande i undersökningen, kryssade "Ja" på den frågan. Cirka tre år senare, det vill säga 2020, deltog 5 160 av dessa i undersökningen igen och besvarade många frågor som ställdes i frågeformuläret 2017 och en del nya frågor.

Denna typ av panelundersökning, där respondenterna deltar vid flera insamlingstillfällen, gör det möjligt att bland annat studera hur respondenternas olika attityder, värderingar och åsikter utvecklas och förändras över tid. I rapporten "Levande rapport 2: Panelundersökningen" som återfinns på [Tillitsbarometerns hemsida](#), redogörs för flera analyser av detta material, med särskilt fokus på förändringen av den sociala tilliten och dess samvariation med ett antal andra faktorer.

Begreppet tillit

Social tillit formuleras ofta i termer av motsatspar. Till exempel har man identifierat en abstrakt och generaliserad form av tillit som närmast kan beskrivas som den syn man har på människans natur: som i grund och botten god eller ond. Den oftast använda frågan som avser att mäta tillit till andra har ursprungligen formulerats som en fråga med två olika svarsalternativ. Svarsalternativen till frågan var: att man i allmänhet kan lita på de flesta eller att man inte kan vara nog försiktig i umgänget med andra. En av de första som ställde vad som kommit att kallas den generella tillitsfrågan var Morris Rosenberg.

Rosenberg använde frågan som en av flera i ett sammansatt index där fokus låg på den tillfrågades syn på människans natur. Motsatsparen var misantropi (människohat) kontra filantropi (människokärlek). Senare forskning har ofta valt att använda den generella tillitsfrågan ensam som ett mått på generell tillit, eller tillit till människor i allmänhet som man inte har någon större kännedom om. Denna *generella* tillitsform har sedan vanligtvis kontrasterats med den *partikulära* tillit som vi har för specifika, kända individer, till exempel familjemedlemmar, vänner och bekanta.

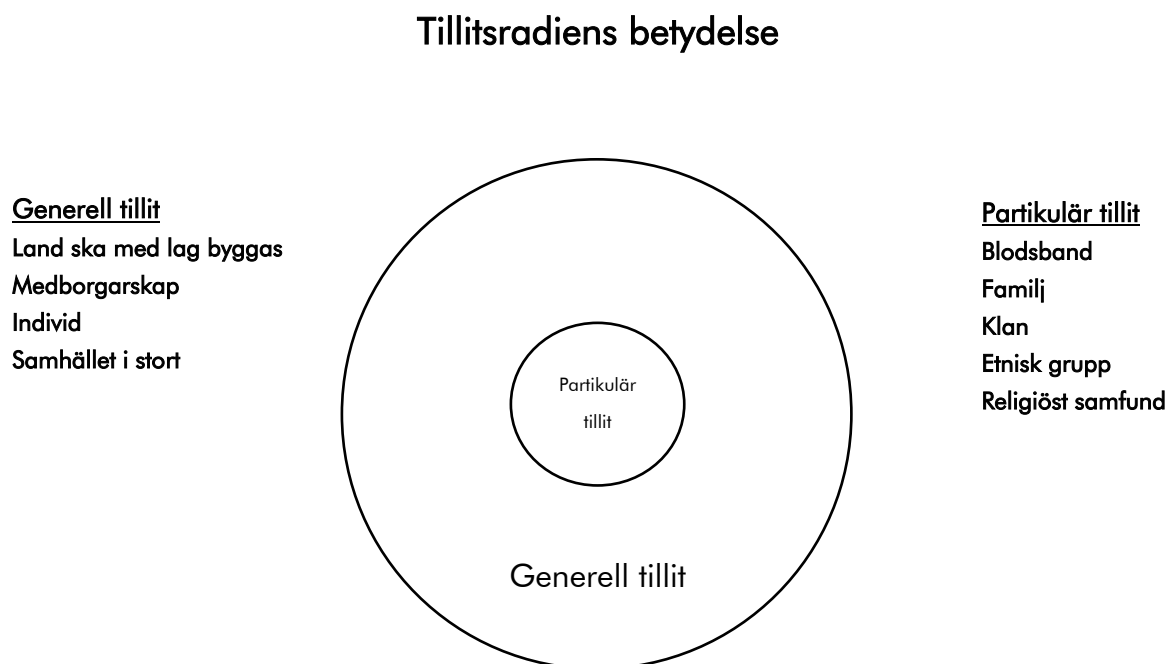
Även andra tudelade (dikotoma) begreppspår har lanserats av forskare, till exempel moralisk kontra strategisk tillit, tunn och tät tillit, generell och kunskapsbaserad tillit, med flera. Dessa har i viss mån speglat olika teoretiska perspektiv, till exempel spelteori kontra socialiseringsteorier. Förutom den mellanmännsliga, sociala tilliten har forskare dessutom intresserat sig mycket för variation i förtroendet – eller tilliten – för politiska institutioner, något som ibland benämns politisk tillit eller förtroende.

Under senare år har den empiriska forskningen om tillit kommit att bli mer nyanserad, bland annat tack vare att nya jämförande kvantitativa studier har använt fler frågor än den klassiska frågan Rosenberg använde. Detta har gjort att allt fler forskare har kunnat notera otydligheter och tvetydigheter och sökt sig fram mot allt bättre och mer komplexa upp- och indelningar av tillitsbegreppet för att fånga och ringa in flera olika dimensioner av begreppet tillit på såväl teoretisk nivå som i termer av operationalisering. Det sistnämnda har gjorts genom försök att skapa frågor som fångar vissa teoretiskt avgränsade underformer av tillit.

Tillitsradien och samhällskontraktet

Ett centralt begrepp för att förstå tillitens olika dimensioner i ett teoretiskt perspektiv är "tillitsradien". Med detta avses hur många individer i ett samhälle som inkluderas i den grupp av människor som man känner tillit för. Om vi föreställer oss tilliten som en glob finner vi tillitens hårda och heta kärna i mitten. Den heta tilliten är den tillit som människor ofta känner för de som de känner väl och står nära: familj och vänner, kanske även de som tillhör släkt och klan. Sedan följer i många länder i tillitsradiens omedelbara förlängning tilliten till de som tillhör samma religiösa samfund och/eller samma etniska grupp. Det är denna form av tillit som betecknas som "partikulär tillit", en tillit till andra som man känner eller har en intim koppling till. Rör vi oss sedan bort från tillitens heta kärna, i riktning mot globens yta, det vill säga samhällets yttre gräns, blir tilliten å ena sidan svalare, å den andra mer inkluderande. Ytterst blir det en form av tillit som omfattar alla människor i ett samhälle, en uppfattning som ligger nära Rosenbergs klassiska misantropi-index, nämnt ovan, som länge har använts för att mäta den "generella tilliten", där det ena svarsalternativet är att man litar på "de flesta människor".

Figur 2. Tillitsradien

Det är just den höga generella tilliten som utmärker Sverige, vad vi har kallat *Den svala svenska tilliten* i den bok som gavs ut 2013 på basis av den första *Tillitsbarometern*. Att tillitsradien i Sverige är speciellt lång och att i princip alla medborgare i samhället är inkluderade har i sin tur ett samband med den höga graden av individualism – i motsats till samhällsordningar som utgår ifrån familj, klan, etnisk grupp eller religiöst samfund (Delhey, Newton & Welzel 2011; Hoorn 2014). Utifrån dessa empiriska fakta har vi sedan utvecklat en hypotes om att den höga generella tilliten i de nordiska länderna är kopplad till ett specifikt samhällskontrakt kännetecknat av en hög grad av individualism, socioekonomisk jämlikhet, kombinerat med en föreställning om ett gemensamt "vi" och ett starkt förtroende för staten, d.v.s. de gemensamma institutionerna på lokal och nationell nivå. Det kanske tydligaste uttrycket för hög tillit i ett samhälle är därför viljan att betala skatt, något som också utmärker Sverige – och detta trots ett internationellt sett extremt högt skattetryck. Inte för inte är Skatteverket en av de myndigheter som åtnjuter störst förtroende bland landets medborgare.

Fokus för *Tillitsbarometern*: Lokalsamhällestillit

Studier av den generella tillitens omfattning, villkor och samband med andra fenomen har dominerat medan den partikulära tilliten har fått betydligt mindre uppmärksamhet. Detsamma gäller även den form av tillit som vår studie i första hand riktar in sig på: *tilliten i lokalsamhället*. Medborgarnas tillit till varandra och deras förtroende för staten beror inte bara på hur det nationella samhällskontraktet ser ut, utan även på i vilken mån som kommuner och stadsdelar i lokalsamhället förmår leva upp till sin sida av samhällskontraktet, vilket konkret innebär att den förmår prestera den trygghet, de rättigheter och den sociala service som ingår i det centrala uppdraget: att polisen och rättsväsende är närvarande, att institutioner som skolor, vårdcentraler, sjukhus, omsorgsenheter, fundamental infrastruktur, förutsättningar för ett livaktigt näringsliv, med mera finns på plats och fungerar bra. Inte minst ser vi i *Tillitsbarometern* att frågor som rör upplevd trygghet är centrala för tilliten i konkreta lokalsamhällen.

I detta perspektiv är det långt ifrån självklart var den partikulära tilliten slutar och den generella börjar eller om skillnaderna mellan dessa former handlar om grad eller art. Är till exempel tilliten till grannar partikulär eller inte? Och hur förhåller det sig med tilliten till andra som bor i ens närområde? Är denna främst ett uttryck för ens allmänna människosyn eller för handfasta och konkreta upplevelser av specifika individers pålitlighet? Denna osäkerhet vad det gäller tilliten i det lokala samhället kommer till uttryck i litteraturen där vissa forskare klassificerar tillit till grannar som partikulär emedan andra uppfattar den som en aspekt av den generella tilliten.

Under arbetet med analyserna av data från *Tillitsbarometern 2009* blev begränsningarna med den tidigare tudelningen av tillitsbegreppet, i en generell och partikulär tillit, alltmer uppenbara. I en dialog mellan läsning av tillitslitteraturen och de preliminära analyserna av våra egna data, där analysen av variationen i tillit mellan människorna i olika kommuner och lokalsamhällen var central, visade sig begreppspar som å ena sidan betonade det generella och abstrakta, å den andra sidan det partikulära och individuella, vara väldigt trubbiga verktyg för att beskriva variationen mellan olika lokalsamhällen.

Våra data gav vid handen att såväl den generella synen på andra människor som upplevelsen av nära och kära i tillitstermer såg liknande ut i Sverige, åtminstone när man beaktade faktorer som kön, ålder, inkomst, etc. Vad vi däremot fann var skillnader mellan olika kommuner och lokalsamhällen när det gällde hur människorna där uppskattade pålitligheten hos dem som bodde i deras närområde och hur de uppfattade de individer med vilka de delade grannskap, stadsdel och kommun. Låt oss ta några exempel från vår egen undersökning från 2009. Ungefär samma andel, mellan 62 och 65 procent, litade på folk i allmänhet i Sundbyberg, en kommun i Storstockholm som ligger nära Stockholms innerstad, i Norrtälje, en kommun längs Upplandskusten och i Katrineholm, i hjärtat av Sörmland. De tillfrågade i alla tre kommunerna angav i genomsnitt lika stor tillit till familj, vänner och släkt. Men andelen som litade på människor "som bodde i samma område" varierade mycket, från 48 procent i Sundbyberg till 68 procent i Norrtälje och 75 procent i Katrineholm. Andelen som litade på sina grannar varierade även den stort: från 58 procent i Sundbyberg till runt 80 procent i Norrtälje och Katrineholm. Även när vi senare hade fördjupat vår empiriska statistiska granskning, bland annat med hjälp av flernivåanalyser, så återstod en hel del av skillnaderna och variationen.

Med andra ord, när vi analyserade resultaten utifrån ett lokalt perspektiv stod det klart att begränsningarna med den tudelade förståelsen av tillit som vi här redovisat framför allt hade att göra med en okänslighet för det lokala sammanhanget eller platsens betydelse. En studie som fokuserade enbart på partikulär och generell tillit skulle med nödvändighet misslyckas med att fånga dessa viktiga skillnader och variationer mellan olika lokalsamhällen. Den endimensionella principen – att individer antingen känner varandra eller inte – som datainsamling och analys ofta byggde på behövde omprövas och ersättas. De former av lokalsamhällestillit som vi preliminärt har identifierat ovan har inte primärt att göra med grad av bekantskap mellan människor, det vill säga om individerna ifråga är vänner eller främlingar, utan snarare med rumsliga gränser och erfarenheter av lokalsamhället samt om föreställningar och fördomar kring den lokala gemenskapen.

Sammanfattningsvis menar vi att denna tydligt urskiljbara och rumsligt begränsade form av tillit – som är en produkt av erfarenhet inom ett avgränsat område där man bor och som vi kallar *lokalsamhällestillit* – är ett nödvändigt verktyg för att kunna genomföra en analys som kan erbjuda en mer djupgående förståelse för tillitens rötter och karaktär samt de villkor under vilken den kan frodas och bevaras eller undergrävas och förstöras. Denna lokalsamhällestillit – eller misstro/misstänksamhet – är till del baserad på faktiska personliga erfarenheter av människor och händelser och till del ett uttryck för föreställningar och fördomar som förmedlats indirekt via media, samtal med anhöriga och grannar, inklusive rykten "på orten" som man i sinom tid gjort till del av sin egen föreställningsvärld.

Att gå bortom den traditionella uppdelningen mellan generell och partikulär tillit genom att introducera lokalsamhällestillit som en separat och avgränsad tillitsform handlar inte enbart om ett teoretiskt eller empiriskt ställningstagande utan har även reella konsekvenser som rör det praktiska, dagliga och politiska livet. För det första så medför det en möjlighet till en delvis förändrad syn på vilken typ av eventuella politiska åtgärder som kan behövas för att upprätthålla olika former av tillit. Generell och partikulär tillit påverkas bara marginellt och över längre tid av lokala variationer i faktorer knutna till omgivningen, medan däremot lokalsamhällestilliten verkar vara mycket mer känslig för variation och förändring i omgivningen eller kontexten. För det andra har de tre formerna av tillit olika potential vad det gäller förmågan att gemensamt lösa vissa typer av problem och att handla kollektivt. Lokalsamhällestillit verkar helt enkelt föra med sig en större potential till att lösa gemensamma problem i grannskap, bostadsområden och kommuner än vad som är fallet för generell eller partikulär tillit. Vi drog därför slutsatsen att lokalsamhällestillit är annorlunda jämfört med de andra två tillitsformerna och beslöt att låta just analysen av lokalsamhällestilliten utgöra ett primärt fokus för vår undersökning och våra analyser.

I arbetet med *Tillitsbarometern* kom vi i detta perspektiv att teoretiskt utveckla en hypotes om att förändringar gällande trygghet och kapacitet till kollektivt handlande i det lokala kunde påverka lokalsamhällestilliten över tid, samt även – i ett ännu längre perspektiv – kunna få konsekvenser för den generella tilliten. Att den generella tilliten bara påverkas marginellt och över lång tid hänger samman med att den utgör vad som ibland kallas en "seg" social värdering och människosyn, det vill säga att den generella tilliten formas tidigt i livet och påverkas bara mer marginellt av externa omständigheter senare i livet. I vår undersökning ser vi också att ett av de starkaste sambanden mellan hög generell tillit och en annan variabel är om man som barn blivit tillsagt av sina föräldrar att inte lita på vissa människor. Lokalsamhällestilliten tycks, å andra sidan, vara betydligt mer sårbar och föränderlig även under en kortare tid.

Att mäta tillit

Föreliggande rapport kommer att använda sig av ett flertal frågor för att mäta och undersöka tillitens tre olika dimensioner. För respektive form av tillit har ett sammansatt index konstruerats av ett antal frågor. De tre tillitsindexen varierar mellan 1 och 100, där 0 indikerar avsaknaden av tillit och 100 maximal tillit. I tillägg till de sammansatta indexen, som anger den genomsnittliga andelen respondenter som har tillit, redovisar vi även resultat med avseende på den klassiska Rosenbergs-frågan, då den fortsatt används ofta i många nationella och internationella undersökningar och jämförelser gällande den generella tilliten.

Frågorna som ingår i indexen för respektive form av tillit återfinns i tabellen nedan. Den generella tilliten handlar om tilliten till människor i största allmänhet, medan den partikulära tilliten rör konkreta individer i vår närmaste krets. Lokalsamhällestilliten utgör en mellankategori av människor som man kanske inte känner men som ingår i ett gemensamt lokalsamhälle.

Tabell 1. Tillitens olika dimensioner

Generell tillit

- Man bör lita på sina medmänniskor utan att ha säkra bevis för att man verkligen kan göra det
- Man gör rätt i att lita på andra människor även om man inte känner dem så väl
- De flesta människor skulle försöka utnyttja mig om de fick chansen
- Tycker du på det hela taget att man kan lita på de flesta människor eller tycker du att man inte kan vara nog försiktig i umgänget med andra människor?

Lokalsamhällestillit

Hur mycket litar du på olika grupper av människor?

- De som bor i din kommun
- De som bor i området där du bor
- Dina grannar

Partikulär tillit

Hur mycket litar du på olika grupper av människor?

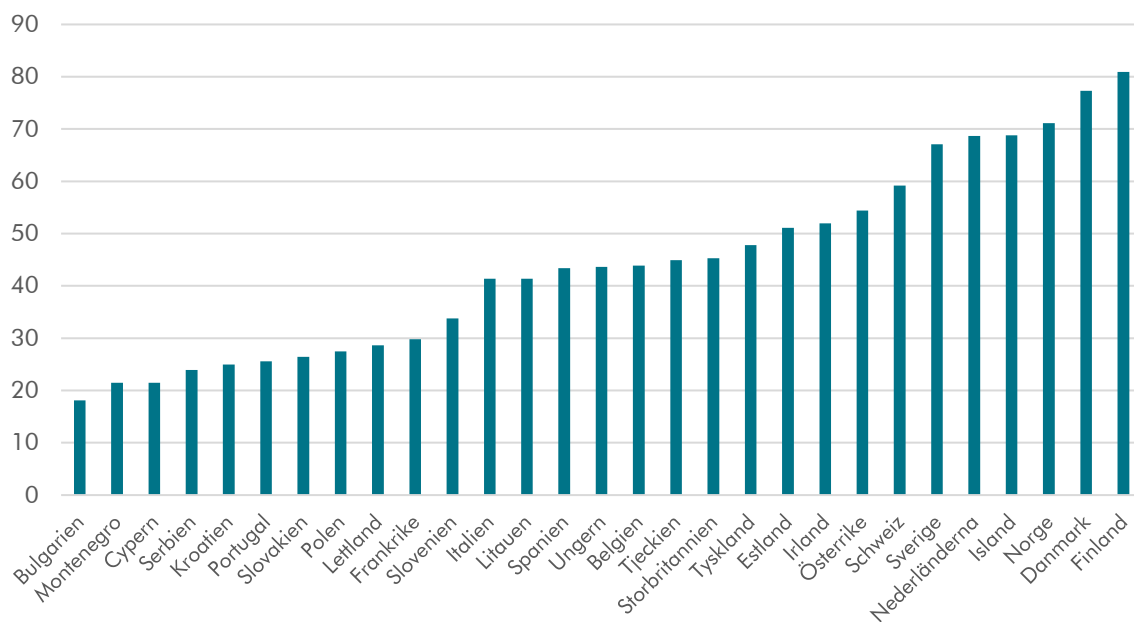
- Dina vänner och bekanta
 - Din släkt
 - Din familj
-

Hur ser tilliten ut i Sverige? En deskriptiv genomgång

Sverige i ett jämförande perspektiv

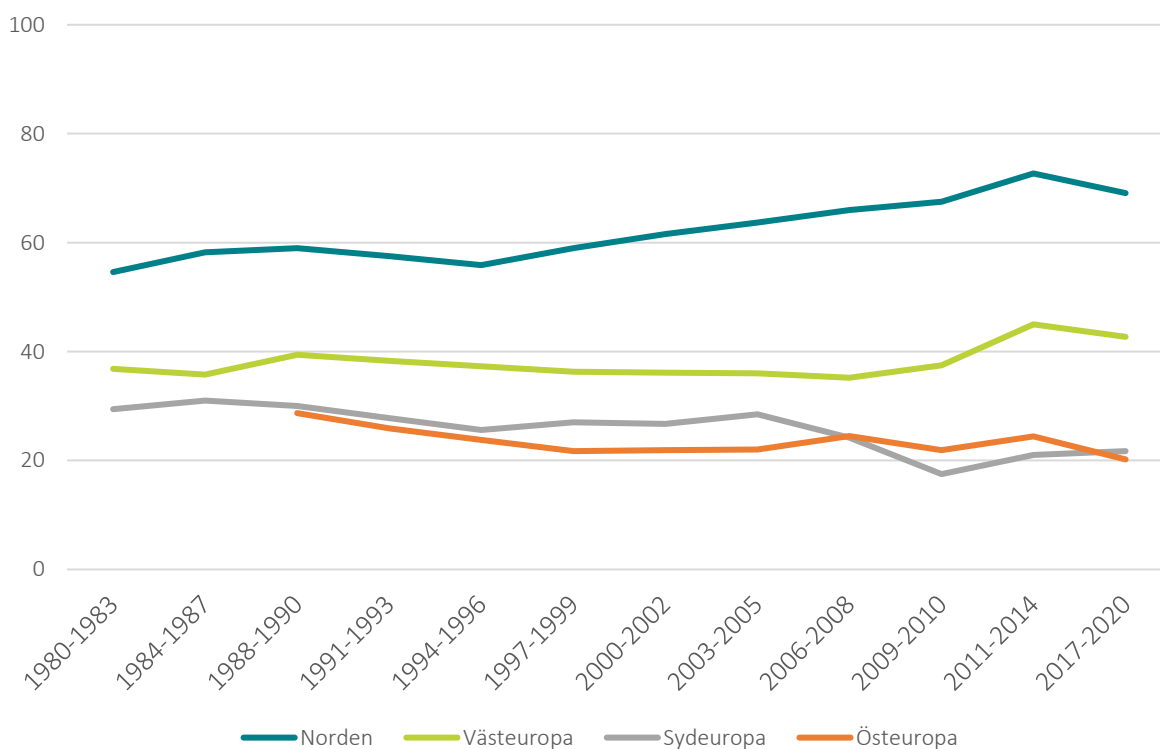
Som nämnt ovan tillhör Sverige en liten grupp av högtillitsländer där även de andra nordiska länderna ingår. Som figurerna nedan visar, är skillnaderna mycket stora även om vi bara ser till Europa. Om man jämför med andra rika, demokratiska länder i Europa, visar figur 3, utifrån data från European Social Survey (ESS) 2018, att mellan 67 och 80 procent av de tillfrågade i Norden säger att de litar på andra människor, medan motsvarande siffra ligger på cirka 45 procent i Storbritannien, kring 30 procent i Frankrike och ner mot 18 procent i Bulgarien. Vidare tycks dessa nivåer samt skillnaderna mellan Nord, Väst, Syd och Östeuropa vara stabila över tid, något som figur 4 visar (baserad på aggregerade data från en rad olika undersökningar).

Figur 3. Generell tillit i EU/Europa

European social survey, 2018

Figur 4. Generell tillit i Europa: Trenderna (1980-2020)

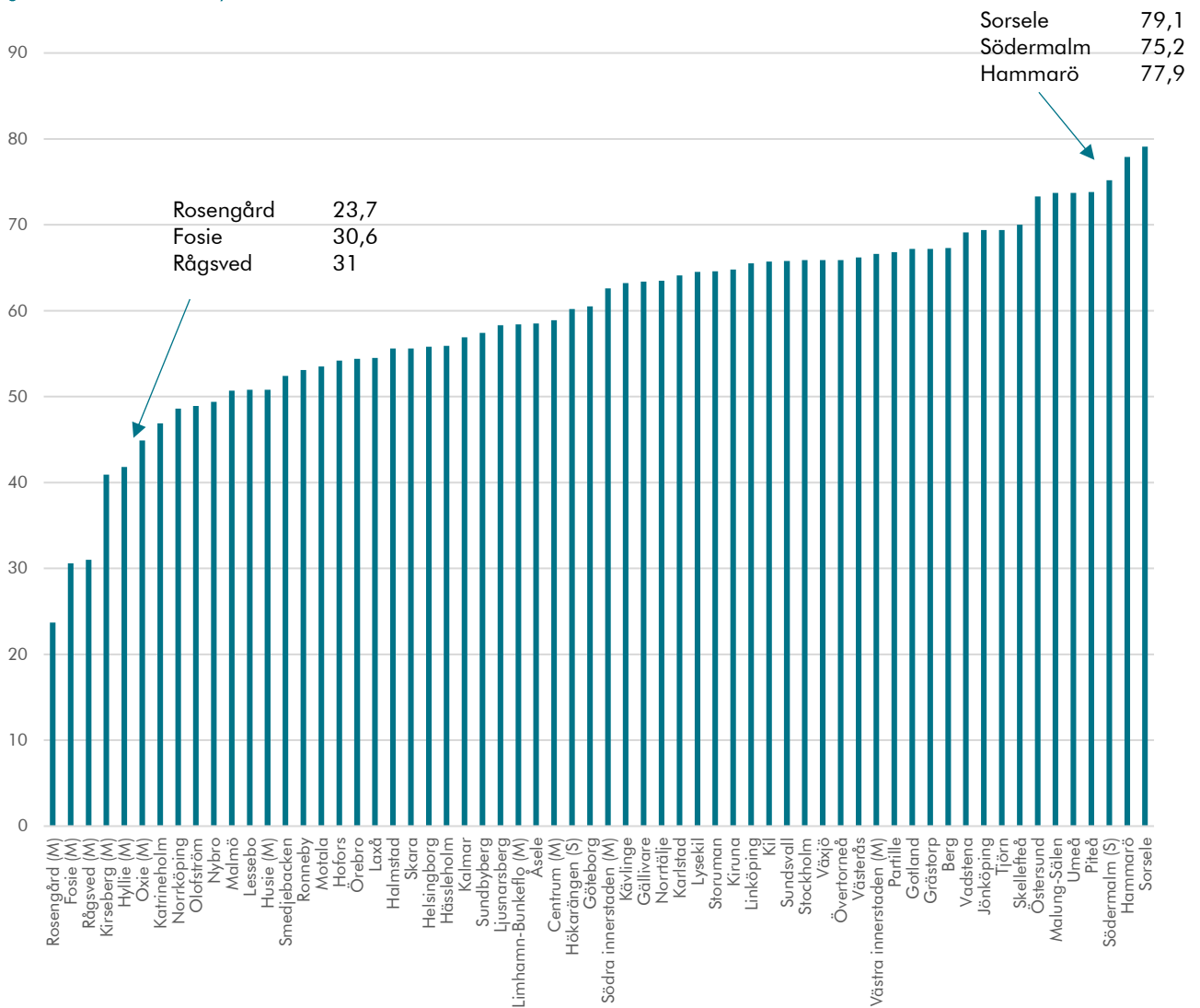
Data från Wollebæk 2011, World Values Survey, European Values Study, European Social Survey och Europabarometern

Den geografiska variationen inom Sverige: ett splittrat land

Samtidigt som den generella tilliten i Sverige är hög i jämförelse med andra länder, om man bara ser till det nationella genomsnittet, så är variationen samtidigt mycket betydande inom Sverige, vilket framgår av följande figurer från *Tillitsbarometern 2020*. Runt 78–79 procent i Sorsele och Hammarö litade på andra, medan siffran för Katrineholm, Norrköping och Olofström, hamnade på mellan 47 och 48 procent. Om vi tittar på skillnaderna mellan stadsdelar i storstäder som Stockholm och Malmö ser vi ännu större skillnader. I Södermalm i Stockholm är siffran över 75 procent, i Limhamn-Bunkeflo (Malmö) når den upp till över 58 procent, medan det i Rågsved (Stockholm) faller ner till 31 procent, för att i Rosengård (Malmö) nå ner hela vägen till strax över 23 procent.

Denna variation gällande generell tillit kan visserligen till del förklaras av skillnader på individnivå, framför allt utbildningsnivåer, men den geografiska variationen pekar också på en segregering i svenska samhällen där välutbildade med stabil position på arbetsmarknaden och med bra löner tenderar att bo på samma plats, medan de som har lägre utbildning, är arbetslösa och har lägre inkomst bor tillsammans i andra områden.

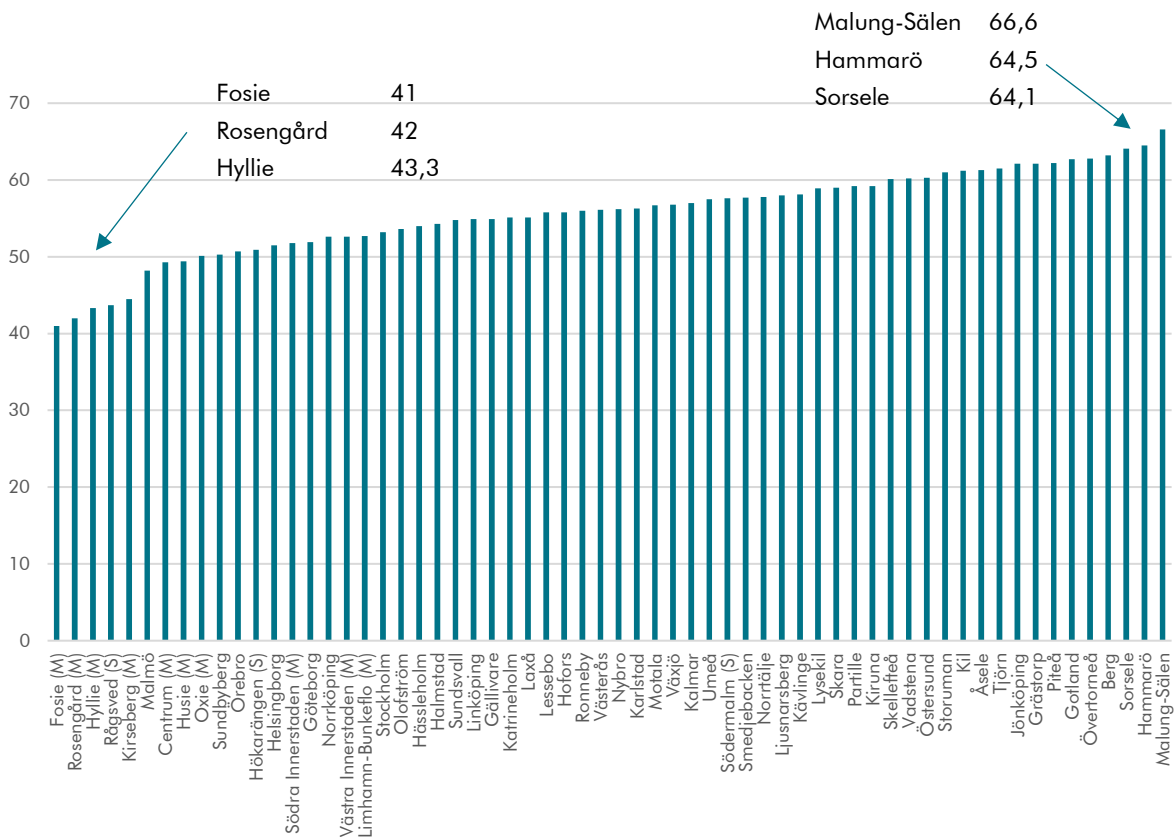
Figur 5. Andel som litar på de flesta, 2020

Tillitsbarometern, 2020. (M)= stadsdel i Malmö, (S)= Stadsdel i Stockholm.

I detta perspektiv är det också viktigt att notera att denna variation gäller även lokalsamhällestilliten, där *Tillitsbarometern 2020* återigen fångar betydande skillnader mellan Malmö i botten och Malung-Sälen och Sorsele i toppen.

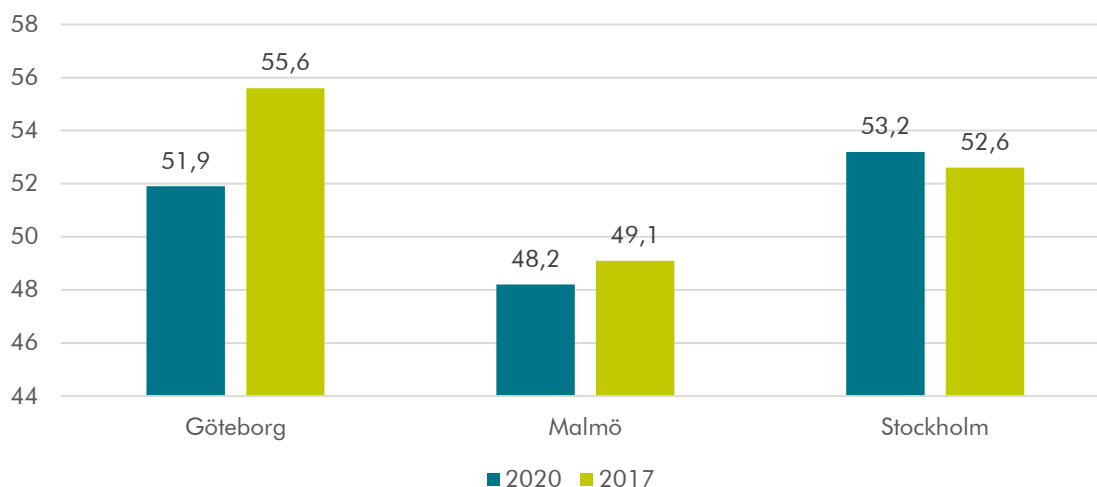
Figur 6. Lokalsamhällestillit 2020

Tillitsbarometern, 2020, (M)= stadsdel i Malmö, (S)= Stadsdel i Stockholm.

Skillnader finns även mellan storstäderna. Även om de alla tenderar att på aggregerad nivå ligga under genomsnittet, är skillnaden ändå tydlig mellan Malmö (lägst) och de två största städerna Göteborg och Stockholm. Figur 7 visar också hur lokalsamhällestilliten har förändrats sen *Tillitsbarometern 2017*, där en stor minskning syns i Göteborg medan värdet i Stockholm istället har ökat något.

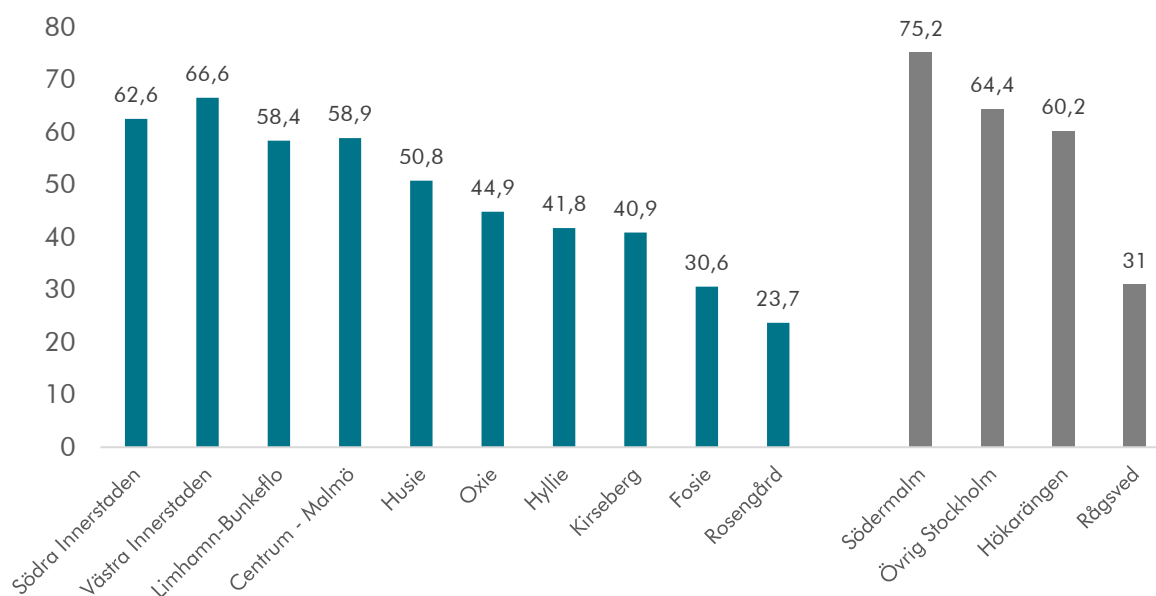
Figur 7. Lokalsamhällestillit i storstäder 2017–2020

Tillitsbarometern, 2017 och 2020

Den geografiska variationen inom Sverige kan fångas även lokalt när vi ser till skillnader inom de storstäder där vi har förtätade urval som medger analyser även på stadsdelsnivå, det vill säga Malmö och Stockholm (se figurerna nedan). Som noterat ovan, kan denna variation förstås i termer av andra skillnader, inte minst position på arbetsmarknaden, inkomst och utbildning (utbildning har speciellt stor betydelse för den generella tilliten, men har mindre betydelse för lokalsamhällestilliten). Variationen speglas även i skillnader gällande boendeform, något vi återkommer till nedan. Samtidigt ska skillnader mellan stadsdelar i t ex Malmö inte överbetonas; skillnaderna är ändå relativt små och tillitsnivåerna relativt höga, vilket antyder att det finns grund för såväl tillförsikt som oro.

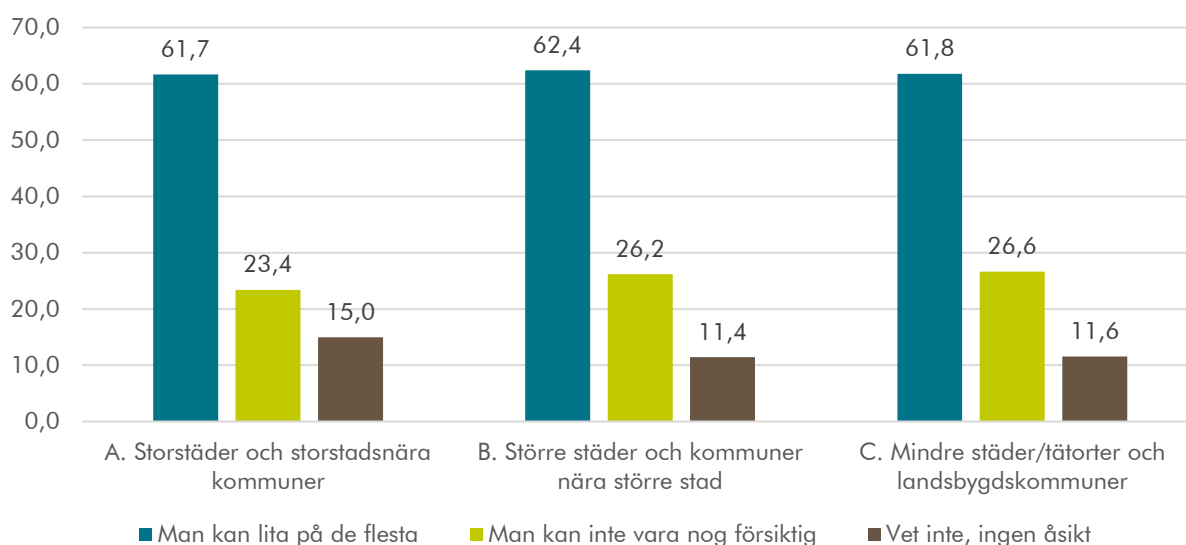
Figur 8. Andel som litar på de flesta, stadsdelar i Malmö och Stockholm

Tillitsbarometern, 2020

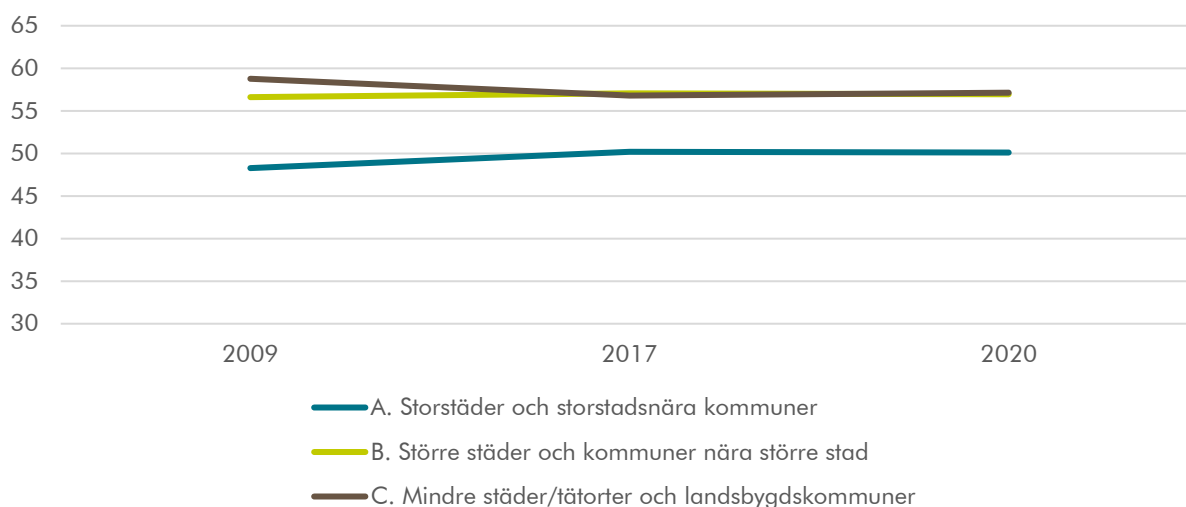
Man kan även iaktta variation när vi delar upp kommunerna i "kommuntyper". Här är mönstret och tendensen komplex, som antyds i figurerna nedan. Å ena sidan ser vi i figur 9 att den generella tilliten inte tycks samvariera med kommuntyper, det vill säga att tillitnivåerna ligger ungefär på samma nivå oavsett kommuntyp. Å den andra visar figur 10 att lokalsamhällestilliten är något högre i de medelstora och mindre kommunerna jämfört med stora kommunerna. Detta kan möjligen ha att göra med att kontakterna kan vara tätare och gemenskapen starkare i mindre och medelstora jämfört med stora kommuner. Till exempel visar resultaten från *Tillitsbarometern 2020* att människor från mindre och medelstora kommuner i större utsträckning känner gemenskap med människor i det området där de bor, brukar hälsa mer ofta på varandra när de möts och umgås i större utsträckning med sina grannar, än människor från stora kommuner. Sådana typer av kontakter och känsla av gemenskap kan stärka den lokala tilliten.

Figur 9. Generell tillit, kommuntyper

Tillitsbarometern, 2020

Figur 10. Kommuntyp och utveckling av lokalsamhällestillit 2009–2020

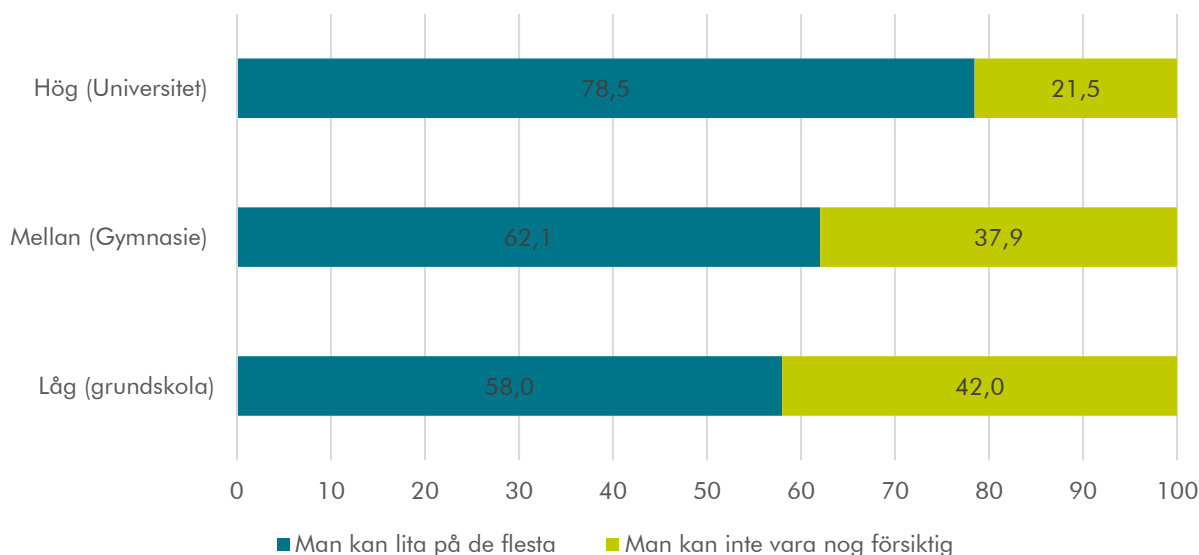

Tillitsbarometern, 2009, 2017 och 2020.

Variationen gällande demografiska och socioekonomiska faktorer

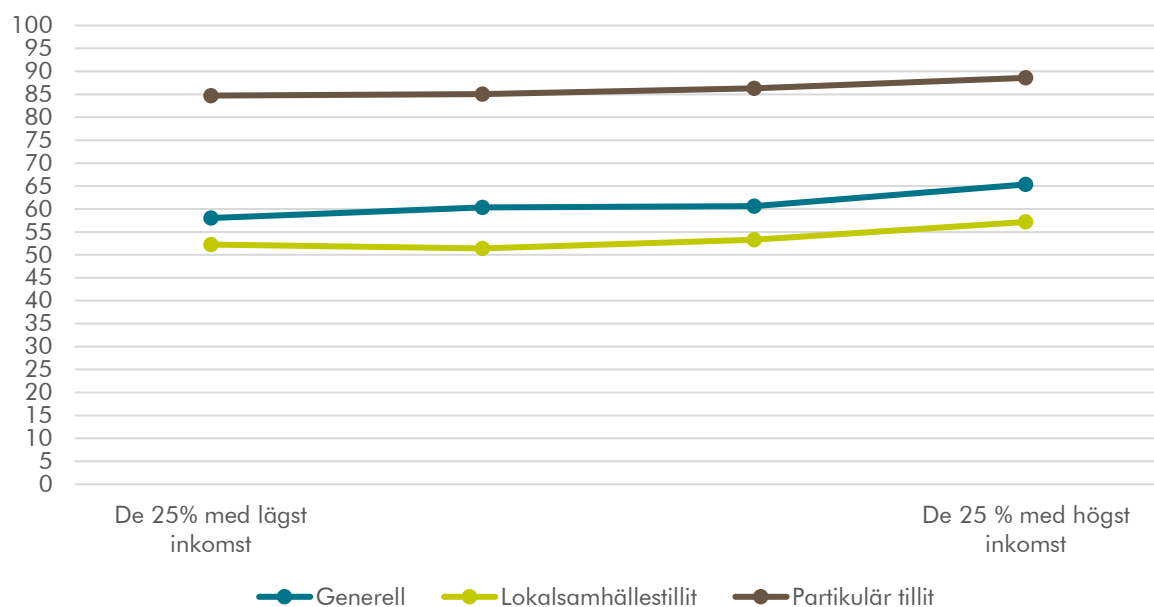
Vi kan även studera variation demografiskt, det vill säga i termer av ålder, kön, inkomst, födelseregion och socioekonomiska faktorer som inkomst och utbildning. Som figurerna nedan visar finns det starka samband mellan hög tillit, å ena sidan, och utbildning och inkomst, å den andra.

Figur 11. Generell tillit och utbildningsnivå

Tillitsbarometern, 2020.

Figur 12: Tillit och inkomst.

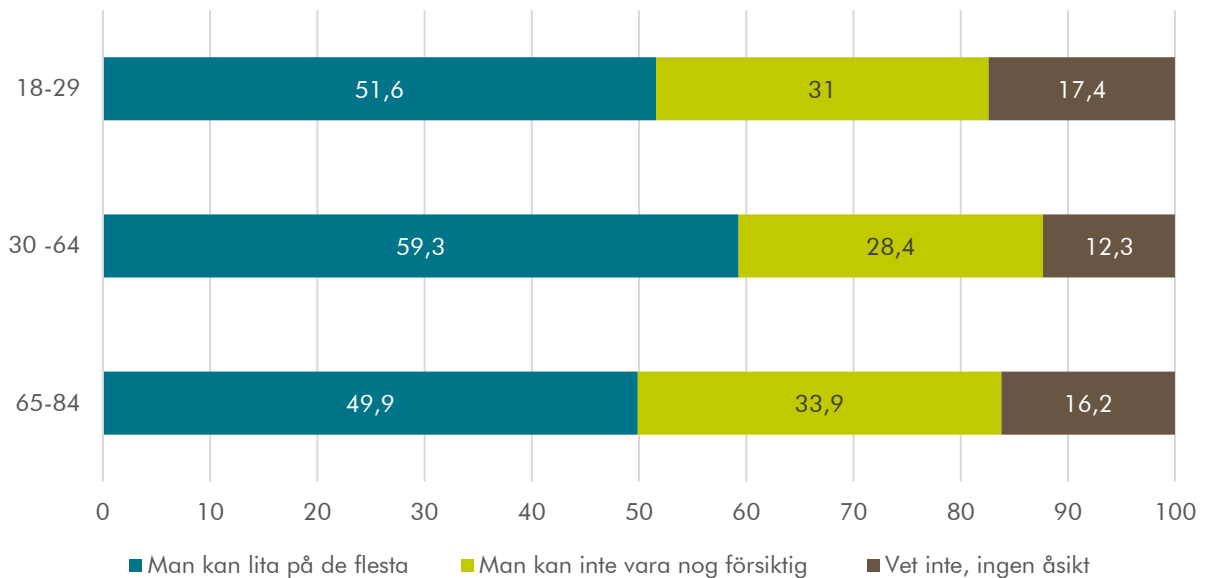

Tillitsbarometern, 2020.

Skillnaderna mellan män och kvinnor är obetydliga, men däremot är skillnaderna mellan unga och äldre betydande. Unge tenderar till att ha lägre tillit, vilket kan ha att göra med att de inte ännu är etablerade i samhället med fasta jobb och inkomster. Även de äldre har lägre tillit, vilket kan vara kopplat till en ökad sårbarhet, såväl kopplat till pensioneringen och att man kanske inte längre har den status och

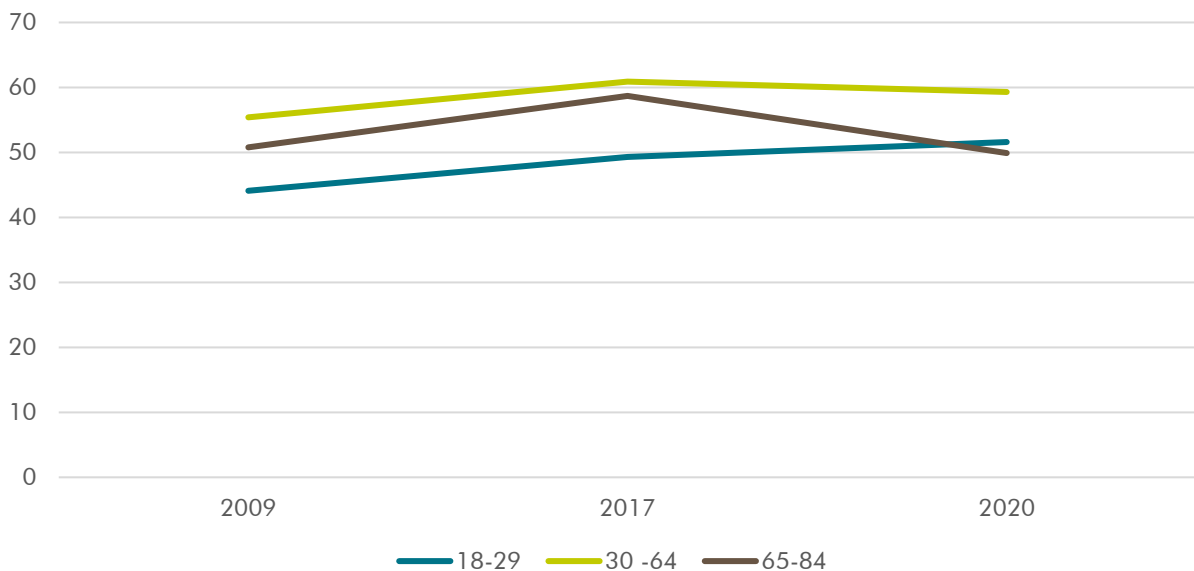
gemenskap som arbetet utgör, som den fysiska sårbarheten relaterad till hög ålder (figur 12). Jämför man andelen som säger sig lita på de flesta i de tre åldersgrupperna över alla tre omgångar av Tillitsbarometern (figur 14), ser man att det är en relativt stort tapp i tillit i den äldre gruppen mellan 2017 och 2020, dvs på bara tre år (medan övriga grupper ligger kvar eller ökar).

Figur 13. Generell tillit över ålder

Tillitsbarometern, 2020.

Figur 14. Andelen som litar på de flesta över åldersgrupper 2009–2020

Tillitsbarometern, 2020

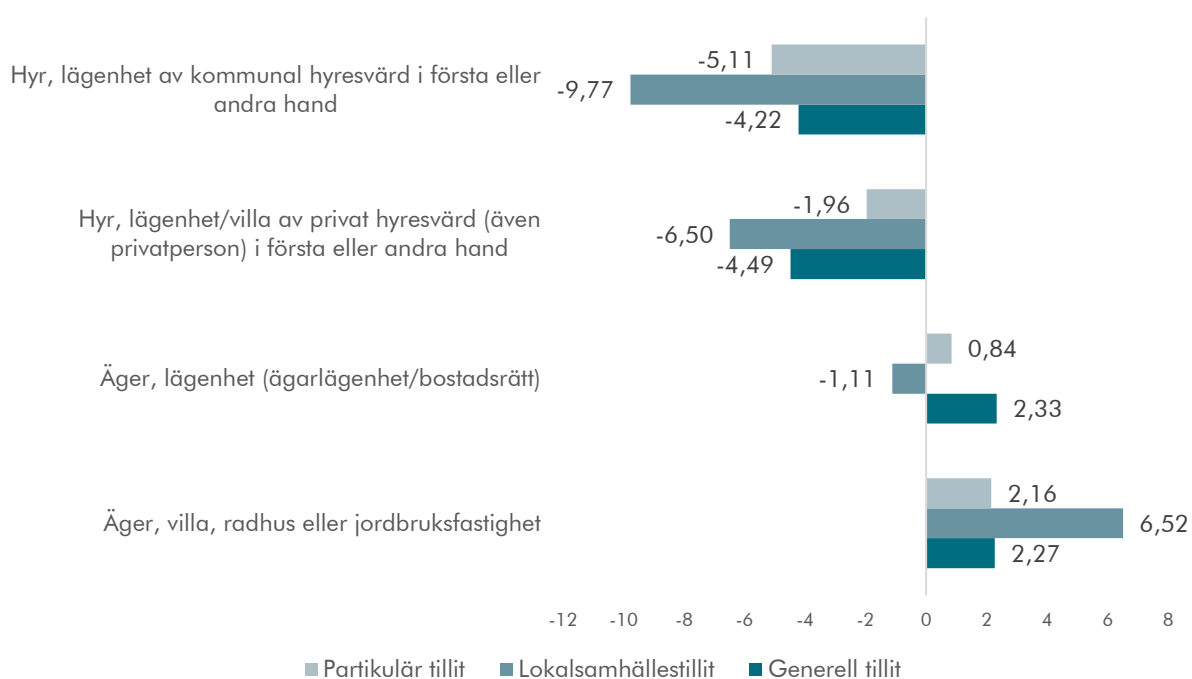
Boende och tillit

En annan viktig variabel som även är kopplad till skillnader i termer av ålder, utbildning och inkomst är boendeformen. Nedan visar vi en figur som generellt fångar hur tilliten varierar med formen av boende

där de som bor i egen villa eller bostadsrätt har högre tillit än de som hyr kommunalt. Sambandet mellan generell tillit och typ av boende tycks i stor utsträckning styras av socioekonomiska faktorer.

Boendeform kan också tänkas ha samband med lokalsamhällestillit i det att misstro till andra kanske frodas mer i stora hyreshus med stor omsättning på de boende än i ett villaområde där människor bor länge och kan etablera långvariga och stabila sociala band till varandra. I den mån som vi ser en skiktning i samhällen där välbärgade grupper bor i egen villa eller bostadsrätt i avgränsade områden, medan andra bor i hyreslägenheter i separata områden kan detta få konsekvenser i termer av segregering och skillnader i tillit, social sammanhållning och upplevelsen av att bo i ett gemensamt samhälle. Detta är något vi ämnar undersöka närmre i våra pågående djupstudier i ett urval av våra kommuner och stadsdelar.

Figur 15: Boendeform och tillitsformer, spridning runt nationellt genomsnitt.

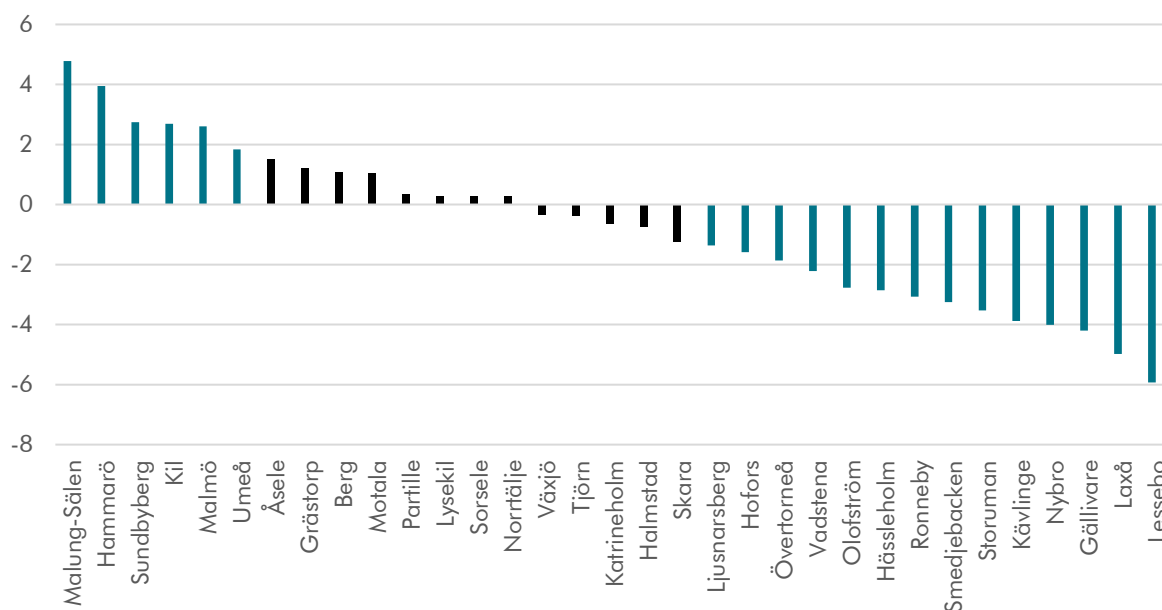

Tillitsbarometern, 2020.

Förändringen av lokalsamhällestilliten

Vad gäller förändringen av tilliten i Sverige är den generella tilliten fortsatt stabil även om den varierar såväl geografiskt som demografiskt. Lokalsamhällestilliten uppvisar däremot en tydlig trend som dessutom är nedåtgående. När vi jämför *Tillitsbarometern 2009* med *Tillitsbarometern 2020* ser vi att en stor majoritet av kommunerna som deltog vid båda dessa tillfällen uppvisar en negativ trend. Det finns förstås också intressanta enskilda fall, som Malung-Sälen som ökat sin lokalsamhällestillit kraftigt och i *Tillitsbarometerns* data från 2020 ligger i topp bland kommunerna på lokalsamhällestillit. Förändringen är statistiskt signifikant i alla kommuner utom fyra (svarta staplar) där förändringarna är så pass små att de ligger inom felmarginalen. Nedan kommer vi att återkomma till denna trend och frågan om den har samband med andra förändringar och trender.

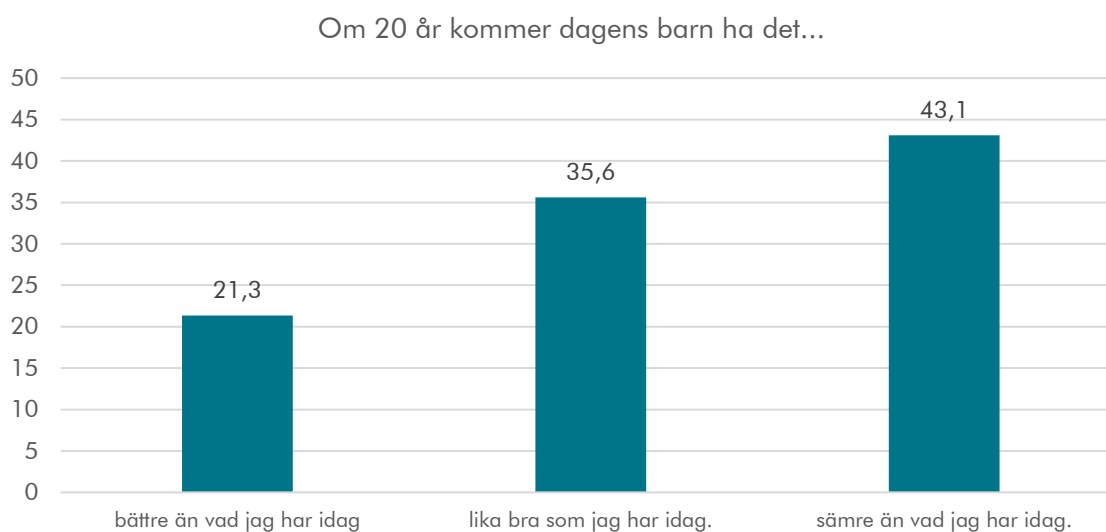
Figur 16. Förändring i lokalsamhällestilliten från 2009 till 2020

Tillitsbarometern, 2009 och 2020.

Att tilliten är sårbar tycks också vara en uppfattning som de flesta har, detta trots att den generella tilliten genomsnittligt är stabil och till och med svagt uppåtgående, något vi ser när vi ställer frågan om man tror att tilliten i Sverige är på väg upp eller ner. Endast kring 2 procent gissar rätt på denna fråga medan majoriteten tror att tilliten är på väg ner. Denna pessimism ser vi även i en fråga som gäller synen på situationen om 20 år för de som är barn nu, jämfört med ens egen situation idag. Långt fler menar att den kommer att bli sämre än de som tror att den blir bättre.

Figur 17. Synen på barnens situation om 20 år

Tillitsbarometern, 2020.

Medborgarskap, arbete och tillit

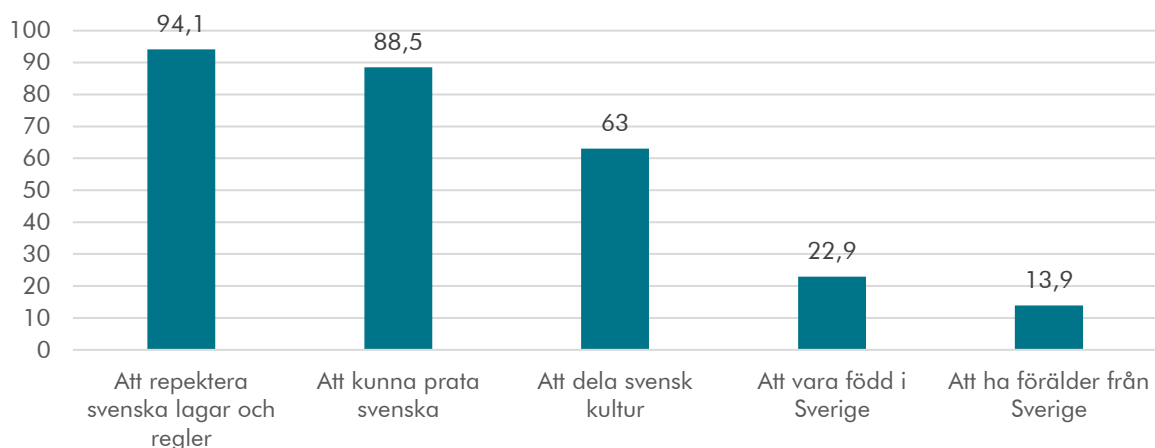
Vilka samband ser man då mellan högre och lägre tillit och andra variabler, och i vilken mån ser vi statistiska samband mellan förändringar i tillit och förändringar gällande andra nyckelvariabler? Till del har vi redan deskriptivt berört dessa samband ovan, till exempel mellan tillit, å ena sidan, och boendeform, kommutyp, stadsdel, inkomst, med mera. I detta avsnitt ska vi fortsätta genom att titta närmre på samband utifrån en del av de mer teoretiska ingångar som är centrala för hur vi tänker kring kopplingarna mellan tillit och samhällskontrakt.

I den mån som tilliten beror på ett samhällskontrakt som bygger på en allians mellan stat och medborgare, blir det viktigt att analysera denna dynamik närmre. En grundbult är vad vi, för att tala med historikern Ronny Ambjörnsson, kan kalla "det skötsamma arbetet". Det svenska samhällskontraktet utgår ifrån arbetets primat; att alla arbetar, betalar skatt och på detta sätt förtjänar sina rättigheter. Detta är grunden för den *reciprocitet* – eller ömsesidighet – som är den centrala moraliska logiken i det moderna svenska samhället. En princip som i sin tur är kopplad till den föreställning om social jämlikhet och individuellt oberoende som inte bara kännetecknar våra värderingar och förväntningar av varandra utan även genomsyrar svensk lagstiftning och våra handfasta institutioner. En relaterad central princip är det individuella medborgarskapet och en föreställning om nationell identitet som betonar lagbunden ordning och demokrati snarare än subnationella gemenskaper, etnicitet och blodsband. Som vi betonade ovan är den höga generella tilliten och den långa tillitsradien kopplad till såväl individualism som betoning på lagbunden ordning och en positiv syn på staten.

Lagbunden ordning och medborgarskap som aspekt på svensk nationell identitet

Mot bakgrund av dagens debatt kring nationalism, svensk nationell identitet och huruvida den är kännetecknad av en etnisk eller medborgarbaserad föreställning om svenskhet, ställer vi sedan 2017 en fråga i *Tillitsbarometern* om "vad som är viktigt för att räknas som svensk". Som bilden nedan visar är det vanligaste svaret "att följa svenska lagar och regler" medan de mer etniskt orienterade alternativen ("att vara född i Sverige" samt "att ha svenska förfäder") uppgavs betydligt mer sällan. Även andra, internationella och jämförande undersökningar, t ex PEW (2017), visar att etnicitet är relativt oviktig för svenskar, även jämfört med de stora anglosaxiska invandrarländerna. Sverige sticker ut just i betoning på lagbunden ordning och medborgarskap och ett relativt ointresse för organiska blodsband.

Figur 18. Vad som är viktigt för att räknas som svensk

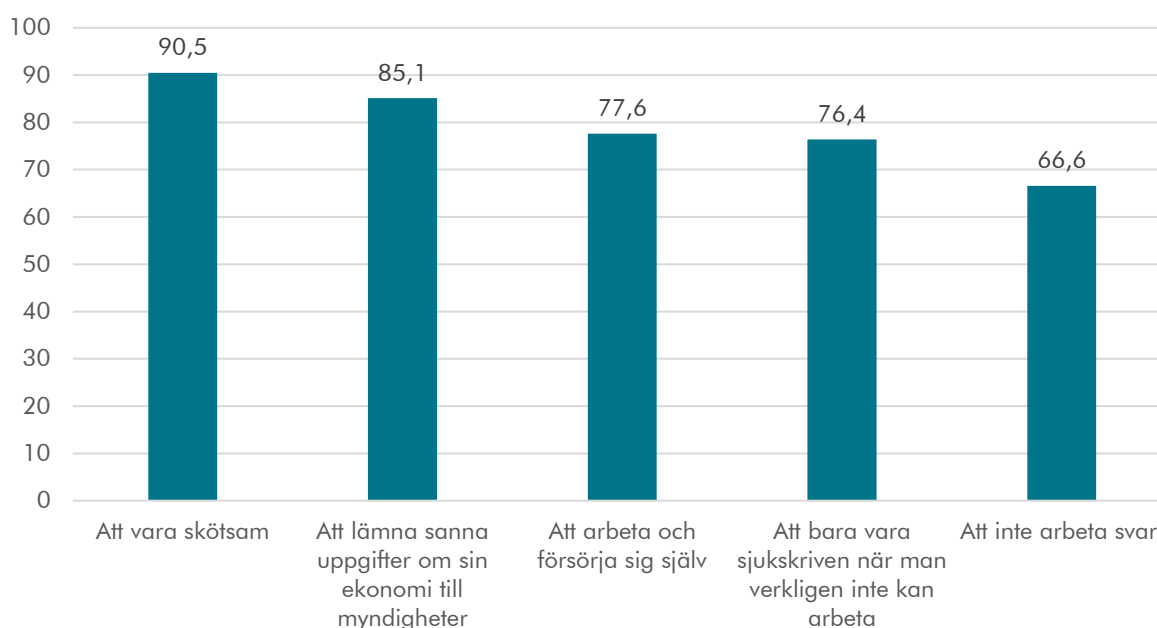
Tillitsbarometern, 2020.

Denna avsaknad av en snäv etnisk förståelse av svensk identitet till förmån för en betoning på lagar och regler antyder en öppenhet gentemot "nya svenskar" som kan tolkas hoppfullt i en tid av stor migration och invandring. Det är en aspekt på svensk nationell identitet och de värderingar som präglar det moderna svenska samhället som antyder att den höga tilliten och den starka sociala sammanhållningen kan hantera invandring och mångfald med avseende på etnisk härkomst.

Det skötsamma arbetet, reciprocitet och tillit

Samtidigt ser vi dock också i vår undersökning att det också finns en mer kravfylld sida i den svenska nationella identiteten och de värderingar som är grundläggande för det svenska samhällskontraktet. Detta gäller betoningen på det skötsamma arbetet, det vill säga kopplingen mellan tillit, uppfattad pålitlighet, å ena sidan, och skötsamhet och arbete, å den andra. I *Tillitsbarometern* ställde vi frågan om vad som är viktigt för att uppfatta en annan människa som pålitlig. Som figuren nedan visar är skötsamhet ännu idag ett viktigt ideal som dessutom är kopplat till ärlighet och arbete. Arbetarrörelsen gamla paroll "gör din plikt, kräv din rätt" tycks fortsatt vara aktuell som ett moraliskt riktmärke.

Figur 19. Synen på vad som är viktigt för att uppfatta någon som pålitlig

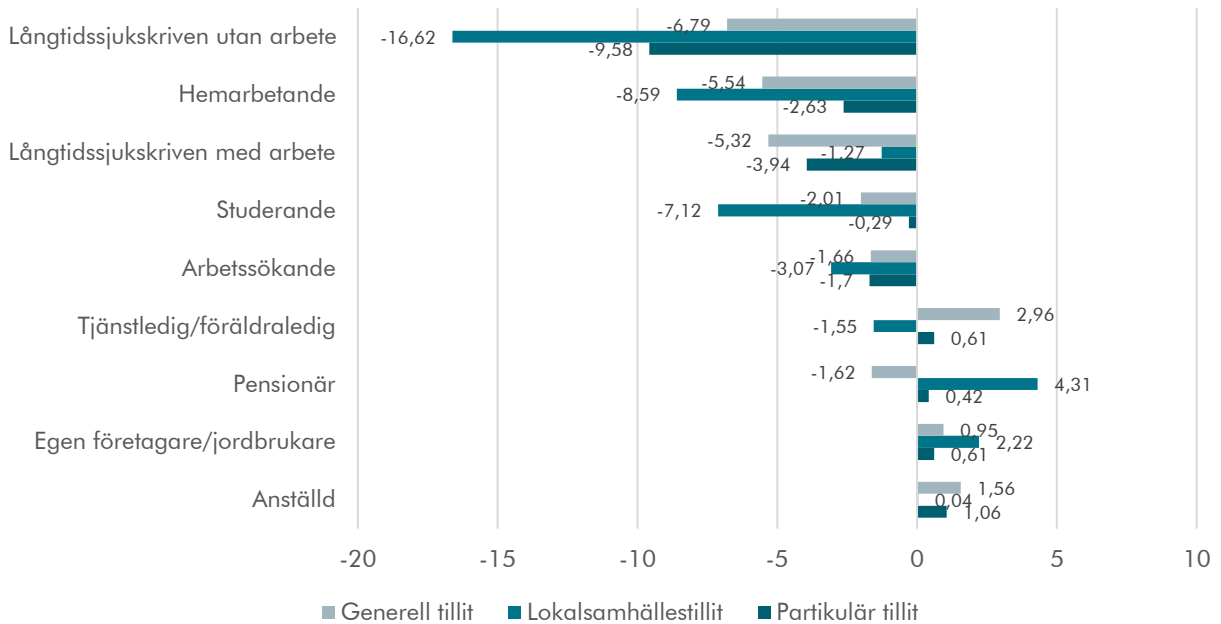
Tillitsbarometern, 2020.

Den centrala principen tycks här vara reciprocitet (ömsesidighet), det vill säga att alla förväntas att bidra genom att arbeta och betala skatt. Välfärdsstaten framstår i detta perspektiv som ett stort försäkringsbolag, snarare än en välgörenhetsinstitution. Även de som till synes är föremål för ett ovillkorat givande – barn och äldre – är inbegripna då de äldre redan antas ha arbetat och barnen förväntas göra det när de blir vuxna. (Ett undantag är de som utan eget självförvållande inte kan arbeta, som funktionshindrade eller sjuka, men även i dessa fall styrs svensk politik av viljan att i möjligaste mån motarbeta långvarig sjukskrivning och att möjliggöra för funktionshindrade att arbeta.)

Denna koppling mellan arbete, tillit och uppfattad pålitlighet blir också synlig i de data från *Tillitsbarometern* som rör relationen mellan status på arbetsmarknaden och tillit. Att ha ett jobb är viktigt för såväl ens egen tillit till andra och känsla av att vara del i samhället (figur 20) som att känna sig trygg

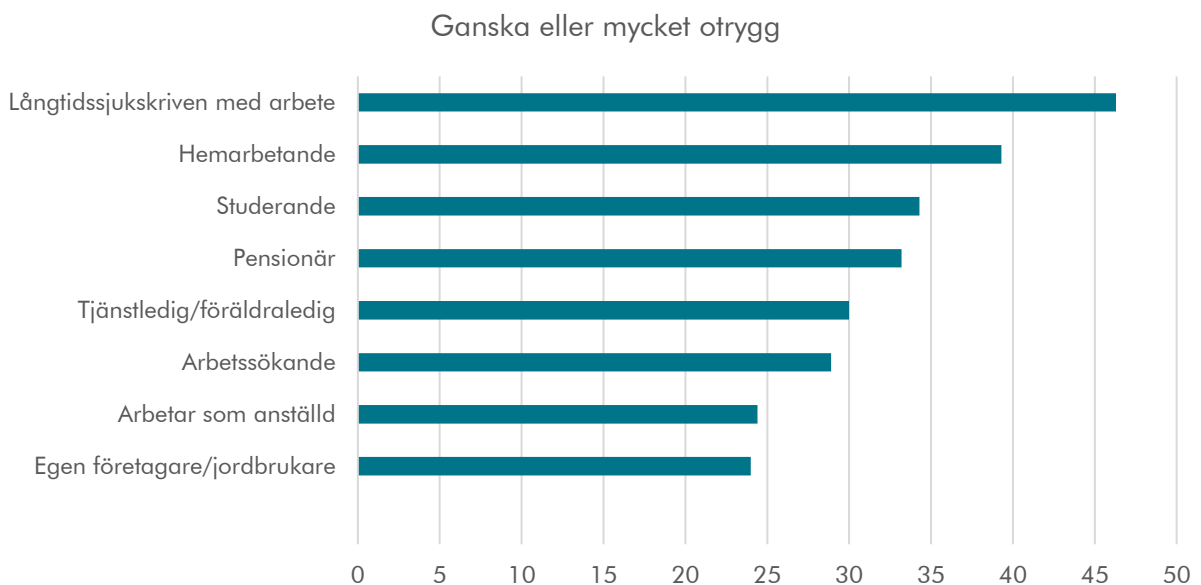
i samhället (figur 21). Att vara egenföretagare och att ha en fast anställning är förknippat med högre tillit medan att vara arbetssökande eller långtidssjukskriven är kopplat till lägre tillit.

Figur 20. Tillit och ställning på arbetsmarknaden, spridning runt nationellt genomsnitt

Tillitsbarometern, 2020.

Figur 21. Andel otrygga i mörker och ställning på arbetsmarknaden

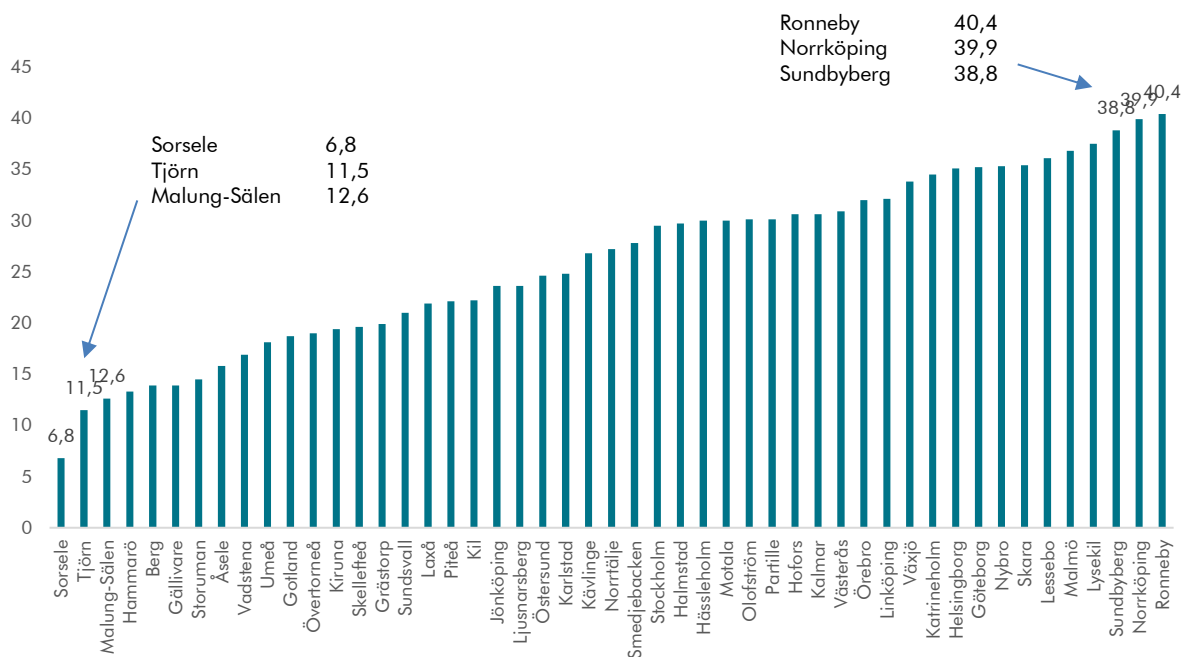
Tillitsbarometern, 2020.

Står vi inför en trygghets- och tillitskris? Samhällskontraktet under tryck

Otrygghet och tillit

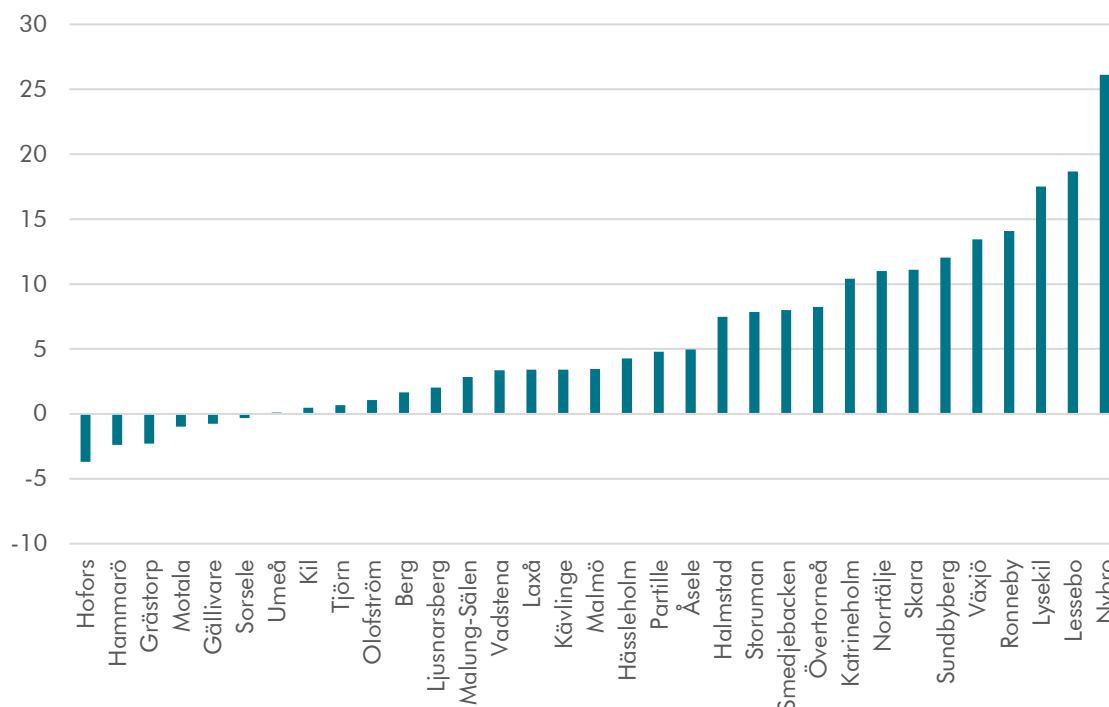
Som tidigare noterat ser vi en nedåtgående trend vad gäller lokalsamhällestilliten (figur 15). En möjlig hypotes är att (lokal)staten i en del orter inte alltid längre förmår att prestera sin del av samhällskontraktet, samt att en ökad ojämlikhet mellan kommuner leder till ökande skillnader mellan välmående högtillitskommuner and stadsdelar, å ena sidan, och utarmade lågtillitskommuner och stadsdelar, å andra sidan. Kopplat till detta är ett ökat marknadstänkande och en privatisering av sociala risker, sociala försäkringar och sociala investeringar, vilket i sin tur på sikt kan leda till ett splittrat och polariserat samhälle med i ena extreman grindsamhällen för de välmående och i den andra extreman utsatta områden och ghetton för mindre välloftade. Den konkreta frågan vi ställer är om det finns samband mellan lägre lokalsamhällestillit och andra faktorer. Till att börja med är det uppenbart att variationen med avseende på otrygghet är minst lika markant som variationen som gäller lokalsamhällestillit (figur 22). Som figur 23 visar är försämringen vad gäller otrygghet ännu mer markant än den som gäller lokalsamhällestilliten.

Figur 22. Andel som känner sig mycket/ganska otrygga eller går aldrig ut ensam i mörker

Tillitsbarometern, 2020.

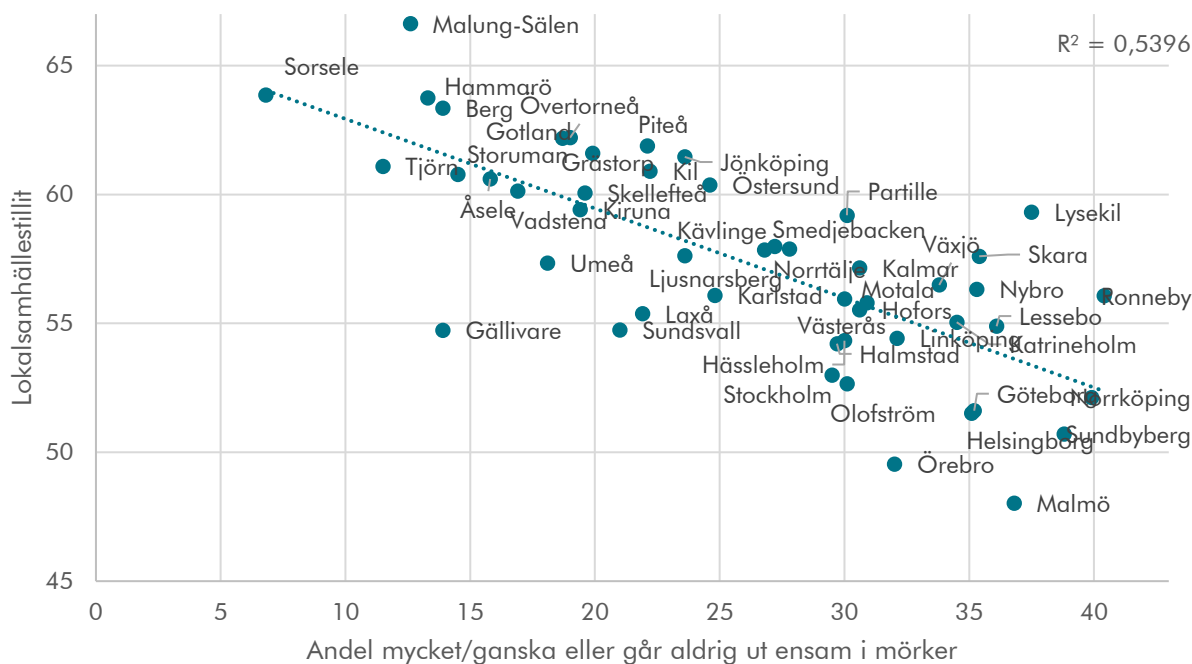
Figur 23. Förändring i otrygghet i mörker 2009–2020

Tillitsbarometern, 2009 och 2020.

Som figuren nedan visar ser man också ett negativt samband mellan lokalsamhällestillit och upplevd otrygghet. Eller annorlunda uttryckt, kommuner med en lägre andel människor som upplever otrygghet i närområdet under mörkertid har en högre andel som litar på sina grannar samt människor i området och kommunen där de bor (se figur 24).

Figur 24. Trygghet och lokalsamhällestillit

Tillitsbarometern, 2020.

Trygghet bör i detta sammanhang förstås såväl i termer av en oro över brottslighet och våld, som i termer av tillgång till fundamentala samhällsliga resurser i form av vård, skola och omsorg på samma villkor och av samma kvalitet som gäller i samhället i övrigt. För att förstå dessa samband bättre går vi nu vidare och undersöker sambanden mellan upplevd otrygghet och faktiskt brottslighet, å ena sidan, och i djupstudier av specifika kommuner för att även undersöka eventuella förändringar i lokalstatens kapacitet att leverera service i paritet med vad som kan förväntas.

Vi undersöker dessa samband genom att studera förändringar över tid, i synnerhet perioden 2009–2017. Detta gäller inte bara lokalstatens förmåga att leverera service och trygghet i vid bemärkelse utan även arbetsmarknadens kapacitet att erbjuda arbetstillfällen och migrationens effekter i det lokala. Ett exempel på en kommun som tycks ha blivit speciellt drabbad av en nedgång i trygghet är Ronneby där även lokalsamhällestilliten tycks svikta. Utifrån det teoretiska perspektivet diskuterat ovan – att om samhället inte längre förmår leverera sin del av samhällskontraktet i form av trygghet och social service så kommer i första hand lokalsamhällestilliten och på längre sikt även den generella tilliten påverkas negativt – har vi också borrhatt djupare i vad som hänt i bland annat Ronneby mellan 2009 och 2020 i en etnografisk och historisk djupstudie som presenteras närmre i Levande Rapport 3: Fördjupningsstudierna som finns [på hemsidan](#).

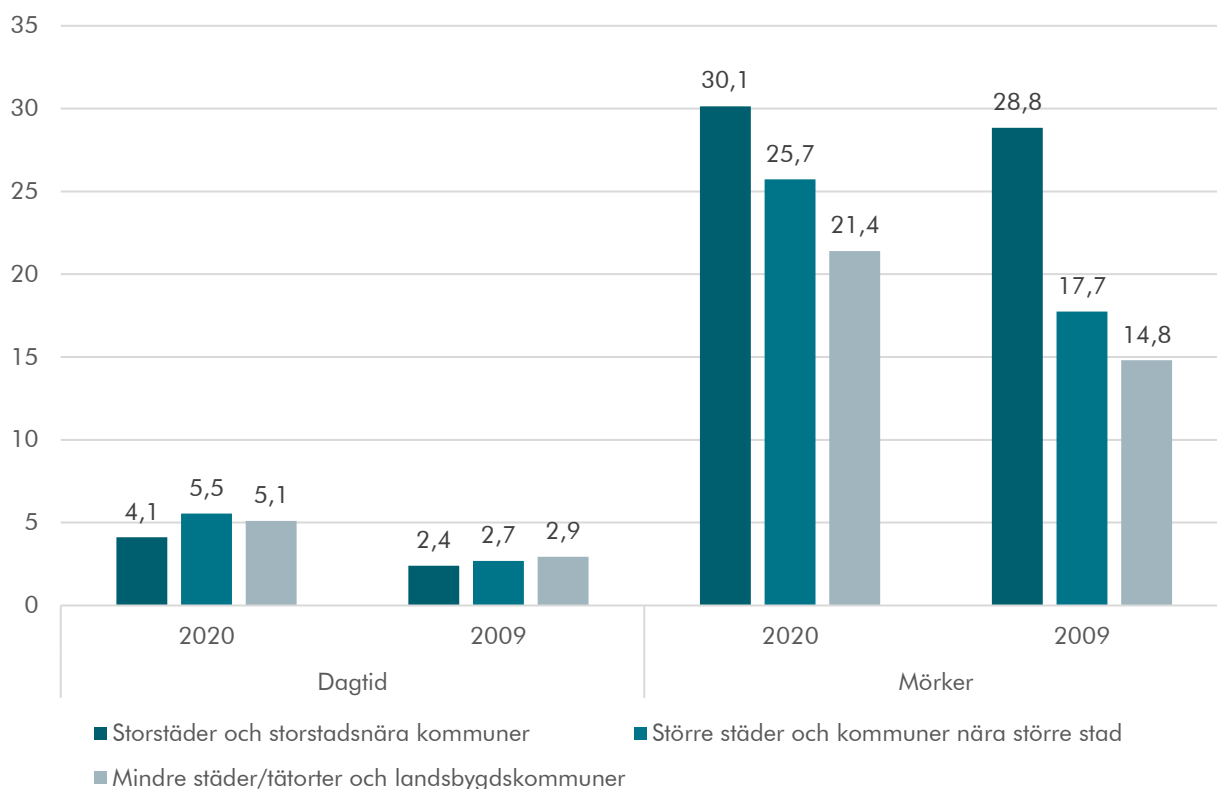
Upplevd trygghet i närområdet

I detta avsnitt av den levande rapporten fokuserar vi på graden av trygghet som allmänheten upplever när de vistas i närområdet där de bor. I alla våra undersökningskommuner är det vanligare att människor känner sig mindre trygga när de går i sitt närområde i mörkret än när det är ljus ute. Sveriges kommuner och regioner (SKR) delar in svenska kommuner huvudsakligen i tre övergripande kategorier – mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (t.ex. Ljusnarsberg och Gällivare), större städer/kommuner nära större stad (t.ex. Lessebo och Umeå) och storstäder/storstadsnära kommuner (t.ex. Stockholm, Göteborg och Partille).

Under tiden 2009–2020 har störst uppgång i graden av upplevd otrygghet i närområdet under mörkertid skett i större städer och städer nära större städer. Bosatta i landsbygdskommuner känner sig generellt tryggast av alla, men otryggheten har ökat även här, med över 6 procentenheter. Situationen är annorlunda sett till den upplevda tryggheten i närområdet när det är ljus ute. Mest trygga i närområdet under dagtid känner sig i allmänhet de som bor i storstäder ellerorstadsnära kommuner. *Tillitsbarometern* visar att den andel som känner sig otrygga i närområdet under dagtid i genomsnitt har ökat med runt det dubbla i alla kommuntyper, under perioden 2009–2020 (figur 24).

Den kraftigaste ökningen för den upplevda graden av otrygghet i närområdet under mörkertid har skett i mindre städer och landsbygdskommuner, och större städer. I storstäderna har endast en mindre ökning av denna typ av otrygghet skett. Ökningen av otrygghet dagtid är i storstäderna emellertid större än ökningen av otrygghet i mörker. Alla dessa observationer pekar sammantaget i två riktningar. För det första ser vi det som rimligt att anta att den upplevda otryggheten i våra undersökningskommuner är på uppgång – om än i olika omfattning beroende på hemkommun. För det andra verkar dessa resultat indikera att ökningen i graden av upplevd otrygghet främst är förknippad med faktorer på kontextuell nivå. Vi tror att en sådan faktor är brottsligheten i kommunen, eftersom många kriminella föredrar att operera när det är mörkt ute.

Figur 25. Upplevd otrygghet i bostadsområdet när det är mörkt respektive dagtid, jämförelse 2009 och 2020

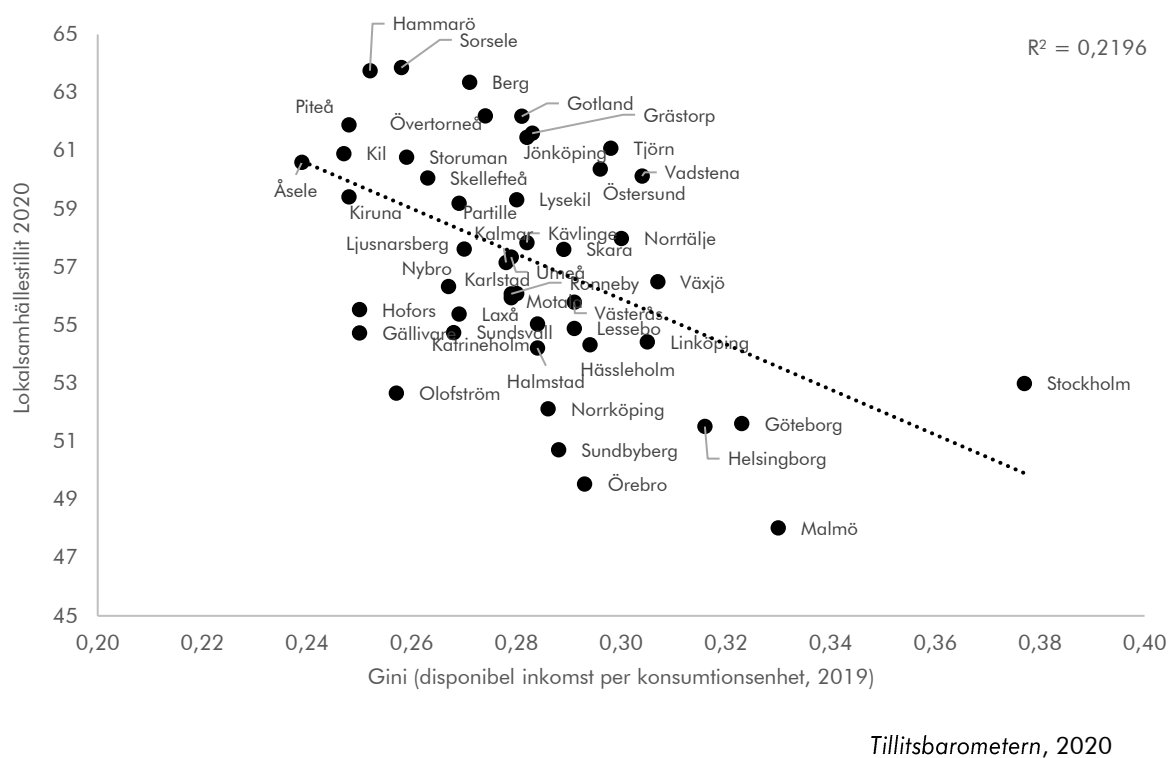

Tillitsbarometern, 2009 och 2020.

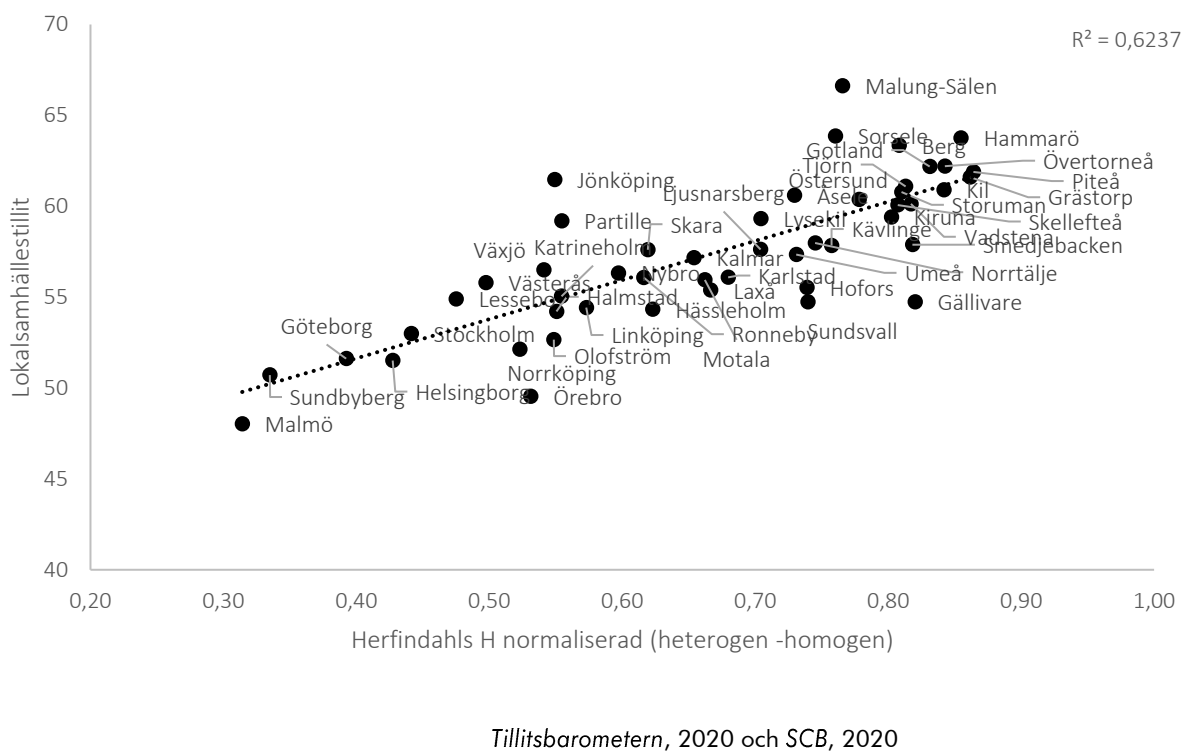
Tillit och likhet: vad säger kontakt-teorin?

Samhällets kapacitet att leverera trygghet och service på likvärdig och hög nivå kan också undersökas genom att titta närmre på två trender som ofta sägs känneteckna västvärlden inklusive Sverige. Den ena trenden är den ökande ojämlikheten, den andra är den ökande invandringen och mångfalden. Vi har redan rört vid dessa teman, men låt oss här också redovisa ett par figurer som specifikt försöker fånga sambanden mellan ojämlikhet och tillit samt mångfald och tillit.

Figur 26. Ojämlikhet och lokalsamhällestiltit 2020

Figur 27. Mångfald och lokalsamhällestiltit 2020

Ett sätt att förstå dessa figurer och samband är att utgå ifrån hypotesen att människor i allmänhet "gillar lika" och att "lika barn leka bäst" samt att detta gäller såväl likhet i ekonomiskt som kulturellt hänseende. Inom forskningsvärlden betecknas detta som en tendens till *homofili*, att gilla lika. Enligt denna teori är det svårare att känna samhörighet med en annan människa om denna är väldigt mycket rikare eller fattigare än en själv. Det är också lättare att känna gemenskap med en människa som delar grundläggande värderingar gällande till exempel jämställdhet, barns rättigheter, statens roll, skatter, individens frihet, med mera – det vill säga det vi kan kalla *kulturen*.

Vad gäller ekonomisk jämlikhet är detta en aspekt som i svensk politisk debatt, i det offentliga samtalet och även inom forskningen är relativt okomplicerat att diskutera. Här finns också en viss spännvidd av accepterade positioner att inta. Man kan vara för lite mer eller lite mindre skatt och regleringar utan att bli utesluten från samtalet. Och i Sverige finns det idag en konsensus om att välfärdsstaten är legitim och att lika chanser och rättigheter för inte minst barn är en tämligen okontroversiell hållning.

Vad gäller mångfald är läget ett annat. Samtalet om invandring och mångfald är infekterat och förs ofta i ett högt tonläge. Just invandringsfrågan är den som i första hand göder den politiska polarisering som idag kännetecknar Sverige. Bakgrunden till detta är att "mångfald" och "tolerans" av "mångkultur" har kommit att ingå i en grundläggande "värdegrund" som fått en kvasi-officiell status. Men sett i ett forskningsperspektiv är frågan både öppen och viktig. En del tillitsforskare pekar på negativa samband mellan tillit och mångfald, andra menar att sambanden är svaga eller obefintliga. Teoretiskt finns det också olika positioner, inte minst inom det område som kallas "kontakt-teori".

Nyckeln tycks vara frågan om under vilka förutsättningar som kontakt och möten mellan grupper som är etniskt och kulturellt olika måste ske för att resultatet ska bli positivt i ett tillitsperspektiv. Att människan, med sina rötter i små stamsamhällen där andra grupper uppfattades som hot, i grund och botten är främlingsfientlig är nog ingen kontroversiell tes. Den stora frågan gäller snarare under vilka omständigheter som samhällen kan skala upp från stam och klan till nationalstat. Det vill säga, hur tillitsradien kan förlängas och hur känslan av gemenskap och tillit kan komma att baseras inte på blodsband utan på lagbunden ordning och medborgarskap, på det sätt som lyckats inte minst i Sverige och de andra nordiska länderna.

Vad den mer sofistikerade versionen av kontakt-teori säger är att kontakt mellan individer av olika ras/hudfärg, etnicitet, religion, etc. kan få en lycklig utgång, till och med ge ett mervärde, men då bara om vissa villkor uppfylls. Detta innebär konkret att dessa individer måste vara delaktiga i ett konkret, gemensamt projekt. Det kan vara att ingå i samma förband i en armé – om detta har det forskats en hel del på i USA där just armén varit den institution som lyckats bäst med att integrerar vita och svarta. Men det kan även vara en arbetsplats eller helst ett gemensamt projekt på en arbetsplats, eller kanske i en skola eller i ett annat sammanhang där individer långsiktigt och regelbundet arbetar tillsammans.

Det paradoxala är då att mångfald blir positivt bara när den omfattas av ett större gemensamt "vi". Å andra sidan, om grupper med olika etnisk och kulturell bakgrund finns i eller placeras på samma plats utan att vara sammankopplade i ett konkret gemensamt projekt är risken snarare att resultatet blir negativt, till exempel genom att man bildar konkurrerande och stridande gäng, i värsta fall, eller lever segregerat utan djupare kontakt, i bästa fall. För att sammanfatta kan man säga att om man ser mångfald som ett empiriskt, socialt faktum som ofta utgör ett socialt, ekonomiskt och politiskt problem, är förutsättningarna bättre för en produktiv forskning (och i dess förlängning även en konstruktiv politik) än om man ser mångfald som ett normativt värde i sig som inte får ifrågasättas.

Även denna fråga om kontakt och mångfald har vi inom projektet *Tillitsbarometern* undersökt vidare, inte minst i de djupstudier av 8 kommuner och stadsdelar som presenteras vidare i Levande Rapport 3 som finns [på hemsidan](#).

Tillitsbarometern

För mer information kontakta
Lars Trägårdh
Ersta Sköndal Bräcke högskola
www.esh.se/tillitsbarometern